

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра інформаційної та соціокультурної діяльності

РЕШІТКО Сніжана Іванівна

**Застосування інформаційних технологій у практичній роботі
архівних установ**

спеціальність: 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
освітньо-професійна програма - Документознавство та інформаційна діяльність

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи ДІД-41
С.І. Решітко

Науковий керівник:
К.е.н., ст.викл. О.Т. Патряк

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту
«__» _____ 20__ р.
Завідувач кафедри
_____ Л.І. Біловус

Тернопіль – 2021

ЗМІСТ

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	7
ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ	12
РОЗДІЛ 2. ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ УСТАНОВ ДОКУМЕНТНО – ІНФОРМАЦІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ГАЛУЗІ	20
2.1. Основні періоди інформатизації архівної галузі.....	20
2.2. Передумови формування галузевої інформаційної системи.....	22
2.3. Передумови створення електронного архіву.....	34
РОЗДІЛ 3. МОДЕРНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ АРХІВНИХ УСТАНОВ НА ОСНОВІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	40
3.1. Удосконалення довідкового апарату архівів.....	40
3.2. Організаційні засади формування електронної версії центрального фондового каталогу.....	44
3.3. Розвиток інноваційних технологій у формуванні інформаційних архівних ресурсів.....	47
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

- АББ** – **ArcheoBiblioBase** – АрхеобібліоБаза
- АРМ** – Автоматизоване робоче місце
- БД** – База (або бази) даних
- ГАУ** – Головне архівне управління
- ДА** – Довідковий апарат
- ДКАУ** – Державний комітет архівів України
- ДКНТУ** – Державний комітет України з питань науки і технологій
- ЕА** – Електронний архів
- ІПС** – Інформаційно-пошукова система
- ІУА** – Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М.С.Грушевського НАН України
- КНУ** – Київський національний університет імені Тараса Шевченка
- ЛНБС** – Львівська наукова бібліотека ім. В.Стефаніка
- МАУ** – Міжнародна асоціація українців
- МОН** – Міністерство освіти і науки
- МРА** – Міжнародна рада архівів
- НАІС** – Національна архівна інформаційна система
- НАН України** – Національна академія наук України
- НАФ** – Національний архівний фонд
- НБУВ** – Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського
- НПІ** – Національна програма інформатизації
- ПБД** – Повнотекстові бази даних
- САУ** – Спілка архівістів України

СБУ – Служба безпеки України

СККАС – Системний комп'ютерний комплекс архівної справи

СУБД – Система управління базами даних

ТЕО – Техніко-економічне обґрунтування

УДНДІАСД – Український державний науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства

УНДІАСД – Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства

ЦАПДО – Центр архівної післядипломної освіти

ЦДА у м. Львові – Центральний державний історичний архів у м. Львові

ЦІТ ДКАУ – Центр інформаційних технологій Державного комітету архівів України

ЦФК – Центральний фондний каталог

ВСТУП

Сучасна діяльність світової спільноти, рівноправним членом якої є Україна, характеризується виробництвом, генеруванням, обробкою, передаванням та використанням колосальних масивів документальної інформації, розміщеної на різних носіях. Її акумулювання в інформаційно-пошукових мережах, орієнтація на всебічне використання як інформаційного ресурсу є характерною рисою сучасного суспільства, яке все більш набуває характеру інформаційного.

Інформатизація суспільства тісно пов'язана з його комп'ютеризацією, але якщо друга дефініція характеризується тільки впровадженням сучасної техніки та накопиченням на її базі інформаційного ресурсу, то забезпечення зацікавлених користувачів різноманітними, вичерпними, достовірними знаннями в режимі on-line і є головною рисою інформаційного суспільства.

Характерною ознакою глобалізації інформаційних та телекомунікаційних секторів є створення глобальної інформаційної інфраструктури, діяльність якої спрямовується на інтеграцію інформаційного та інтелектуального ресурсу людства, формування світової бази знань і системи відкритого інформаційного обміну між зацікавленими суб'єктами.

В умовах інноваційних запроваджень всі історично задокументовані масиви архівної інформації є продуктивною ланкою суспільної діяльності, важливість якої підкреслюється стратегією держави щодо входження України до глобального інформаційного середовища. Пріоритети незалежної України в умовах інформатизації суспільства чітко визначені в Законах України «Про інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Національний архівний фонд і архівні установи», «Про електронний документ та електронний документообіг» та ін.

Тому дослідження розвитку інформатизації архівної галузі, аналіз його концептуальних засад, історії впровадження комп'ютерних технологій, становлення інформаційної мережі галузі, входження до глобального інформаційного простору є актуальною темою. Необхідним стає аналіз закономірностей залучення інноваційних технологій у сферу формування архівного інформаційного ресурсу як сегменту загальнодержавного банку даних та включення його до Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів.

Таким чином, **актуальність даної теми** обумовлена необхідністю дослідження історичного аспекту розвитку інноваційних технологій у формуванні архівного інформаційного ресурсу, що пов'язано з недостатньою розробкою комплексної проблематики в науковій літературі, відсутністю цілісного об'єктивного дослідження процесів застосування інформаційних технологій, узагальнення досвіду щодо створення інформаційних продуктів, залучення мережових технологій для їх репрезентації.

Мета бакалаврської роботи: здійснити дослідження застосування інноваційних технологій у практичній роботі архівних установ.

Досягнення мети дослідження вимагало вирішення наступних **завдань**:

- вивчити рівень та повноту правового й нормативного забезпечення інформатизації архівної галузі;
- визначити хронологічні межі основних періодів впровадження інноваційних технологій у діяльність архівних установ;
- проаналізувати вже сформовані інформаційні продукти архівних та споріднених установ і можливості доступу до них;
- окреслити напрями розвитку архівної галузі, пов'язані з застосуванням інноваційних технологій: перспективи створення електронного архіву (далі ЕА).

Об'єктом дослідження є процес впровадження інноваційних технологій в діяльність архівної галузі, вивчення його науково-методичних і практичних засад

створення довідкового апарату (далі ДА) нового типу, формування електронного архівного ресурсу та забезпечення доступу до нього.

Предметом дослідження є діяльність державних архівів та наукових інституцій на шляху інформатизації різнопланових технологічних архівних процесів.

Методи дослідження ґрунтуються на теоретичних засадах документно-інформаційних наук та аналізі історичних закономірностей практичного вдосконалення діяльності установ галузі в умовах інформатизації суспільства. При опрацюванні теми застосовувалися проблемно-тематичний, історико-порівняльний, соціологічний методи дослідження, що дозволило провести логічний аналіз реалій інноваційних запроваджень.

Теоретична основа дослідження складається з комплексу державних актів: Закони України, Укази та розпорядження Президента України, Постанови та Рішення Верховної Ради України, Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, накази державних установ, державні стандарти України з архівознавства, документознавства, інформаційних технологій тощо.

Вагомим блоком джерельної бази є програми та проекти, методичні розробки, концепції, інструктивні та довідково-інформаційні матеріали, а також наукові праці з архівознавства, документознавства, матеріали наукових заходів, публікації в періодиці тощо. Була опрацьована інформація зі спеціалізованих Web-сайтів, БД, електронних публікацій та електронних документів.

Структура бакалаврської роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 84 найменувань. Обсяг основного тексту роботи 54 с., загальний – 66 с.

РОЗДІЛ 1 КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ АРХІВНОЇ СПРАВИ

Застосування інноваційних технологій в організацію традиційних процесів діяльності архівних установ вимагало окреслення концептуальних засад їх впровадження на основі фундаментального наукового осмислення. Їх розробка та оприлюднення пов'язані з загальнодержавною тенденцією залучення інноваційних технологій в багатопланову діяльність суспільства, що було підтверджено прийняттям у 1998 р. Законів «Про Національну програму інформатизації» та «Про Концепцію Національної програми інформатизації». Активну участь у визначенні головних чинників інформатизації галузі приймали науковці ГАУ, УДНДІАСД, НБУВ, ІУА, кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки КНУ та ін. Серед цих розробок провідне місце займає робота групи науковців на чолі з Л.А.Дубровіної «Основні положення Концепції комп'ютеризації архівної справи в Україні» [37, с. 6-17], при розробці яких враховувався та аналізувався багатоплановий світовий та вітчизняний досвід інформатизації архівної діяльності.

Концепція інформатизації галузі підтвердила необхідність реалізації комплексної системи наукових, організаційних, науково-методичних та технологічних чинників, що здатні забезпечити функціонування архівної справи в період впровадження інноваційних технологій, формування електронних архівних ресурсів, побудови мережі локальних БД та їх інтеграції до галузевої інформаційної мережі. При цьому зазначалося, що загальною метою

інформатизації галузі є оперативний та повноцінний доступ до документальних ресурсів суспільства.

Відповідно до концепції процес інформатизації передбачає вирішення трьох взаємопов'язаних груп завдань: 1. Науково-архівознавчі: полягали в окресленні пріоритетів щодо комп'ютеризації процесів комплектування, обліку, використання, зберігання документів; визначенні методики каталогізації; уніфікації опису архівних масивів для інформаційних систем, стандартизації профільної термінології тощо. 2. Інформаційно-технологічні: окреслювалися вибором оптимального програмного продукту, відповідно до специфіки об'єктів комп'ютеризації; вимогами до технічного забезпечення; побудовою інформаційних систем та мереж; підтримкою їх функціонування, захисту, необхідністю модернізації програм та технопарків. 3. Науково-організаційні та управлінські: вимагають комп'ютеризації різнопланової організаційної роботи, що відповідає реалізації науково-архівознавчих та інформаційно-технологічних завдань. Це передбачає створення галузевої системи централізованого управління архівною справою та інформаційними ресурсами з координаційним центром – ГАУ, що потребує оптимальних фінансово-економічних та організаційних рішень.

На думку розробників документу, інформатизацію галузі доцільно було б проводити у два етапи на базі системного комп'ютерного комплексу архівної справи (СККАС). На першому етапі передбачалося провести комп'ютеризацію централізованого комплектування та обліку архівних документів, шляхом побудови електронної системи, яка забезпечить інтеграцію окремих БД та інформаційного ресурсу до бази ГАУ чи УДНДІАСД. На цьому етапі головним об'єктом інформатизації визначалася облікова інформація рівня установи (джерела комплектування) та рівня архівного фонду, що відповідало завданням системи «Фондовий каталог», який відображає сукупний інформаційний ресурс галузі на найвищому рівні узагальнення. Другий етап передбачав створення локальних мереж в окремих установах з функціями усіх технологічних циклів та їх подальшу інтеграцію до загальної мережі галузі.

Як зазначалося у Концепції, реалізація завдань інформатизації галузі, перш за все, вимагає відповідної професійної підготовки. Ця ідея детально була досліджена у проекті Концепції підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України [51, с. 17-24]. Проект, створений на замовлення ГАУ, розглядав систему сучасних конструктивних підходів щодо перспективи розвитку, змісту та форм організації безперервної архівної освіти і підготовки наукових працівників. Група розробників - провідні науковці І.Б.Матяш, В.С. Лозицький, К.Т. Селиверстова (УДНДІАСД) та Я.С. Калакура (Київський національний університет імені Тараса Шевченка) - в процесі роботи врахувала досвід вітчизняної архівістики, світові тенденції розвитку фахової освіти та сучасні вимоги до архівістів в зв'язку з використанням інноваційних технологій.

Актуальність питання підготовки фахівців для галузі підкреслюється стратегією МРА, на всіх заходах якої, починаючи з 3-го конгресу у м. Гаазі (1953 р.), порушувалося питання архівної освіти. На сьогодні сучасний комплекс світової архівної освіти складається із самостійних навчальних закладів, навчання в архівних школах на базі бакалаврської освіти, дистанційної освіти, підвищення професійного рівня завдяки участі в семінарах, конференціях, конгресах, курсах, «круглих столах», нарадах тощо.

Як наголошували автори концепції, Україна теж гостро відчуває необхідність підготовки архівістів високого фахового рівня і кваліфікації, про що свідчать проведені ГАУ та УДНДІАСД «круглі столи» (грудень 1995р., травень 1998 р.), експертне опитування (літо 1996 р.). Тому, серед перспективних напрямків вітчизняної архівної освіти, Концепція вбачала за необхідне прийняття національних освітніх стандартів щодо підготовки фахівців з інформатизації та документознавства, що відповідало вузівській підготовці за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність», в рамках якої передбачається оволодіння сучасними архівно-бібліотечно-інформаційними технологіями та системами, принципами управління документацією, науково-інформаційної діяльності тощо.

Для вирішення питань надання фахової освіти концепція пропонувала утворити Інститут документних систем і комунікацій з пріоритетними спеціалізаціями: управління документацією (фахівець-організатор управлінської діяльності для органів державного управління); архівні інформаційні технології (фахівець-організатор різноманітних за напрямками документопотоків); науково-технічної інформації (інформаційні менеджери, технологи інформаційних систем) тощо.

Наукове опрацювання провідними установами кола концептуальних питань інформатизації, що визначалися глобалізацією усіх сфер діяльності, в тому числі й архівної, дало можливість розробити прогностичну модель української архівної системи, яка зробила свій внесок у науково-теоретичну базу розбудови єдиної інформаційної мережі галузі. Науковці УДНДІАСД – В.П. Ляхоцький та К.Т. Селіверстова звертали увагу на необхідність формування альтернативної моделі існуючої в Україні організації управління архівною справою, яка відповідала б демократичним перетворенням в суспільстві та структурі Національного архіву [60, с. 33-52]. Під архівною системою автори концепції розуміли «сукупність архівних установ, об'єднаних спільністю завдань та принципів організації архівної справи, а також засобів та технологій, які функціонують як єдине ціле в масштабах країни або регіону» [60, с. 34]. Реформування галузі повинно розпочинатися з утворення центрального органу з організаційно-координаційними, контрольно-наглядовими, організаційно-методичними функціями, а також з функціями стратегічного планування розвитку архівної справи й визначення політики інформатизації галузі.

Концепція наголошувала, що структура Національного архіву, зобов'язана відповідати вимогам цілісності архівних ресурсів загальнодержавного значення та виокремлювати в ньому найціннішу ретроспективну інформацію, забезпечувати збереження архівних документів на електронних носіях, гарантувати умови доступності архівної інформації шляхом впровадження інноваційних технологій, здійснювати перспективне планування наукових досліджень щодо забезпечення

ефективного функціонування галузі в умовах інформатизації, координувати процеси документотворення, документозберігання та документообігу.

Формування електронного архівного ресурсу та організація доступу до нього на рівні локальних і глобальних мереж вимагало його захисту, що відповідає національним інтересам в галузі збереження архівних документних масивів. Дотримуючись цих вимог, робоча група УДНДІАСД у складі К.Є.Новохатського, К.Т. Селіверстової та Л.С. Скрицької розробила проект «Концепції забезпечення національних інтересів України в архівній справі», якій окреслив дестабілізуючі чинники в галузі на сучасному етапі та шляхи їх подолання [69, с. 53-79].

В ході підготовки концепції були проаналізовані негативні фактори організації архівної справи, до яких були віднесені: не виважена, недалекоглядна державна політика, не визначення правового статусу всього архівного фонду та його документів як об'єктів рухомого майна, хронічне недофінансування галузі, невідповідність нормативно-методичної бази сучасним вимогам, низький соціальний статус та престиж професії архівіста.

Реальними загрозами втрати частини масиву НАФ в умовах інформатизації є: несанкціоноване знищення документів, ненадходження на державне зберігання електронних документів від комерційних установ, непідготовленість архівосховищ до комплектування та зберігання електронних документів, ігнорування нових інноваційних технологій, відсутність уніфікованого програмного забезпечення, несанкціонований доступ та копіювання документів як порушення прав інтелектуальної власності, знищення інформаційного продукту вірусами та ін.

Важливе місце у концепції посідає проблема захисту архівно-інформаційних ресурсів як складової державної інформаційної системи, без розв'язання якої неможливо в повному обсязі забезпечити національну безпеку України. Її вирішення полягає у дотриманні права власності держави на НАФ та надання архівному ресурсу захисту згідно прав інтелектуальної власності.

Автори вважали, що національні інтереси щодо збереження НАФ повинні спрямовувати державну політику на посилення ролі архівних ресурсів в інформаційних системах. Це забезпечить залучення архівних масивів до ринку інформаційних послуг, що гарантувало б модернізацію архівосховищ засобами зберігання електронного ресурсу, впровадження систем інтелектуального доступу до документів вторинного рівня, формування віртуального архіву завдяки оцифровці документів.

Реалії роботи з електронними архівними документами вимагають впровадження програмних продуктів з функціями захисту інформації від несанкціонованого доступу та формування банку даних з відстеження фізичного стану ресурсів НАФ, чому, згідно концепції, повинні сприяти суб'єкти архівної діяльності усіх рівнів і, перш за все, координаційно-контролюючий орган у системі архівної безпеки - ДКАУ.

Треба зазначити, що у сфері вирішення правових питань захисту національних інтересів в архівній галузі запропонована концепція підтримується Концепцією правової охорони комп'ютерних програм в Україні [51, с. 460-468] та Концепцією інформаційної безпеки України [77].

Актуалізація питання збереження архівних фондів в Україні була пов'язана, перш за все, з залишковим принципом фінансування, що призвело до низького матеріально-технічного забезпечення і, як наслідок, відсутності необхідних умов зберігання, внаслідок чого на грані саморуйнації опинилася значна частина документного історико-культурного надбання.

В цих умовах продовжувалася робота над науковим поглибленням концептуальних чинників, запроваджених А.Г. Бровкіним, які отримали свій подальший розвиток в державній підтримці дій щодо збереження документальної спадщини. Вагомий внесок у вирішення цих питань зробили фахівці УДНДІАСД та споріднених установ завдяки опрацюванню комплексу проблем щодо створення страхового фонду НАФ України, підготовці концепції комп'ютеризації архівної справи, забезпеченні захисту національних інтересів у галузі архівної справи та

участі в розробці державної Програми, щодо збереження документних фондів [58, с. 10-14].

Концепція затвердженої державної Програми збереження бібліотечних і архівних фондів [8] передбачала координацію роботи наукових інституцій та організацію матеріально-технічних та фахових ресурсів; залучення наукового потенціалу щодо розробки відповідних технологій репрографії; створення системи загальнодержавного обліку документальних пам'яток національного культурного надбання; підготовки фахівців відповідної кваліфікації; забезпечення установ сучасними засобами захисту архівних фондів тощо. Координуючу роль у реалізації цих завдань виконувала профільна Рада при Мінкультури України [20, с. 7-8], а безпосередніми виконавцями визначалися архіви, бібліотеки та науково-дослідні інститути.

Програма окреслила завдання, виконавців, терміни виконання, фінансове забезпечення та визначила п'ять стратегічних напрямків подальшої реалізації. В галузі обліку документів при формуванні реєстру національного культурного надбання на першому етапі передбачалася розробка відповідного програмного забезпечення, на другому етапі - оснащення установ загальнодержавного значення технічними засобами, на третьому - формування БД. У галузі репрографії та консервації фондів планувалося 4 етапи: 1. оцінка фізичного стану документних масивів семи архівів та п'ятох бібліотек, 2. проведення наукових досліджень з питань екологічного впливу на умови збереження та стан документів, 3. створення галузевих служб репрографії та консервації, 4. переведення інформації на мікроносії та створення Українського реєстру мікроформ [77, с. 7-9].

Виділені на першому етапі програми кошти дали можливість частково закупити технічне обладнання і програмне забезпечення та розгорнути роботу по виявленню рідких та цінних фондів. Світова практика збереження документальних масивів історико-культурного надбання підтвердила необхідність створення цифрових страхових копій архівних документів та виділення їх в окремі електронні фонди для користувачів.

Використання інноваційних технологій для збереження фондів та оцифрування документів вимагало розробки науково-методичних засад інформатизації самого комплексу організаційних робіт, тобто супроводу дій у вигляді БД з функціями програмно-інформаційного комплексу, який було запропоновано А.К. Шурубурою. Цей програмний продукт може складатися з трьох підсистем: документально-бібліографічної (науково-технічна інформація з консервації і реставрації документів); фактографічної (інформація з фізичного стану документу); експертної (інтелектуально-довідкова система для фахівців з консервації, реставрації та відтворення документів на електронних носіях). Проект інформаційного комплексу повинен забезпечити планомірний підбір джерел для реставрації чи електронного відтворення з метою формування фонду страхових копій [84, с. 34-40].

Таким чином, кінець 90-х років позначився посиленням державного регулювання політики інформатизації всіх галузей суспільної діяльності. Прийняття Законів України «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», гальмування інфляційних процесів в економіці країни позитивно вплинуло й на оснащення архівів та покращення їх технопарку. Держава спрямовувала свою політику на активізацію розвитку гуманітарної сфери, що передбачало «зміцнення матеріально-технічної бази музеїв, заповідників, бібліотек, архівів і забезпечення виконання комплексних програм збереження пам'яток історії та культури» [15].

Аналізуючи науково-теоретичну та науково-практичну діяльність галузі на початку II періоду інформатизації архівних установ можна зробити висновок, що комплексне вирішення питань щодо формування та репрезентації електронного масиву НАФ в загальнодержавній інформаційній мережі, потребувало від учасників цього процесу науково обґрунтованої програми, базові положення якої були розроблені на III етапі.

РОЗДІЛ 2 ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОВІДНИХ УСТАНОВ ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ У ВИРІШЕННІ ЗАВДАНЬ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ГАЛУЗІ

2.1 Основні періоди інформатизації архівної галузі

Інформатизацію архівної галузі можна поділити на кілька основних етапів. Запропонована періодизація розроблялася на основі аналізу науково-теоретичних та науково-практичних чинників інформатизації галузі, на які суттєво впливали постійне підвищення технологічного рівня запроваджень, що призводило до зміни парадигми інноваційних перетворень. В основу періодизації покладено поділ за найбільш актуальними подіями та еволюцією наукових поглядів на процеси інформатизації галузі.

Перший період (1991-1998 рр.) є певною мірою підготовчим. Йому передували закономірний збіг важливих подій, насамперед, проведення I Конгресу

Міжнародної асоціації українців (1990 р.) та створення ІУА (1991 р.), головним завданням якого визначалося збирання та фіксація всієї історичної спадщини українського народу – Україніки. Цей період складається в двох етапів:

I. 1991 – 1994 рр. Характеризується розробкою першої державної програми, спрямованої на формування зведеного банку даних «Архівна та рукописна Україніка» і першою спробою автоматизації ЦФК. На цьому етапі увага архівістів та академічних вчених була спрямована на «пробудження» усвідомлення необхідності змін, ознайомлення з західним досвідом, осмислення основних засад і шляхів інформатизації та автоматизації архівної галузі, запровадження архівних дескриптивних технологій, уніфікацію архівного опису для електронних пошукових систем. Умовно цей етап можна назвати «протостадією», яка заклала підвалини реальних кроків завдяки науково-практичній інтеграції зацікавлених інституцій (Головне архівне управління, Наукова бібліотека України ім. В.І. Вернадського, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України) та ініціативи академічних вчених та архівістів (передусім, Г.В. Боряк, Л.А. Дубровіна, Л.Й. Костенко, К.Є. Новохатський, В.І. Ульяновський та ін.). Ця співпраця відповідала основним напрямам діяльності галузі, окреслених в Законі України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (1993 р.).

II. 1994-1998 рр. Характеризується початком діяльності галузевої наукової інституції (УДНДІАСД) та розробкою прогностичних засад запровадження інноваційних технологій архівними установами на фоні відсутності державної програми з інформатизації. На цьому етапі були оприлюднені: перший аналіз еволюції українського архівознавства за 1991-1996 рр. у збірнику «НАІС. Архівна та рукописна Україніка» (репрезентував науково-теоретичне осмислення досвіду зі створення інформаційних продуктів завдяки участі в міжнародних та вітчизняних проектах, окреслення вихідних дефініцій Україніка); монографія Г.В.Боряка (перше дослідження з проблеми комп'ютеризації галузі, в якому була визначена концепція формування Археографічного реєстру національної архівної спадщини України). Закінчується етап прийняттям Законів України «Про

Національну програму інформатизації» та «Про Концепцію Національної програми інформатизації».

Отже, можна зробити висновок, що в перший період (1991-1998 рр.) був узагальнений світовий та вітчизняний досвід щодо моделі опису архівних та рукописних матеріалів для інформаційних систем. Він підтвердив необхідність наукового обґрунтування процесів інформатизації, їх уніфікації та стандартизації. Досвід, набутий архівістами при реалізації перших програм, активізував науково-методичну, науково-практичну та науково-прогностичну діяльність споріднених інституцій, сприяв оптимізації напрямків та завдань інформатизаційних запроваджень, що віддзеркалилося в подальшому у Програмі інформатизації галузі, розробленої ДКАУ.

Позитивні зрушення, зроблені у даний період надали можливість проаналізувати перший досвід впровадження інноваційних технологій, підсумковий аналіз якого сприяв початку розробки концептуальних засад інформатизації галузі.

Другий період поч. 1998 р. складається теж з двох етапів і характеризується ґрунтовними змінами в процесах інформатизації суспільства, широким використанням мережі Інтернет та програмних засобів, які застосовуються в усіх сферах діяльності держави, що вимагає їх постійної модернізації та зміни стратегії архівознавчих засад і інформаційних підходів до електронного архівного документного потоку, що з законодавчим окресленням його юридичного статусу забезпечує подальшу модернізацію архівної системи та побудову фундаменту ЕА.

III. 1998-2003 рр. Його умовно можна назвати «етапом концепцій», який розпочався з часу оприлюднення «Основних положень концепції комп'ютеризації архівної справи» [74]. В цей час були опубліковані або почали розроблятися такі важливі документи, як проекти концепції підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України, концепції забезпечення національних інтересів України в архівній справі; Концепція правової охорони комп'ютерних програм в Україні, Концептуальне визначення прогностичної моделі архівної

системи ХХІ ст., Концепція інформатизації міста Києва тощо. Вони сприяли інформатизації галузі, що відповідало реалізації завдань Національної програми інформатизації. Характерним для цього часу є зміна стратегії ДКАУ, яка відповідала рівню розвитку та інтенсифікації інформаційних та телекомунікаційних запроваджень міжнародною архівною спільнотою.

IV. 2003-2010 рр. Починається з відкриттям офіційного Web-порталу галузі та залученням інформаційного потенціалу архівів різного рівня до його наповнення. Основними ознаками даного етапу є впровадження Програми інформатизації галузі, використання телекомунікаційних технологій в окремих установах, впровадження програмного продукту «Архівні фонди України» та формування на його базі інтегрованого електронного інформаційного ресурсу НАФ.

2.2 Передумови формування галузевої інформаційної системи

Створення незалежної української держави відкрило нові перспективи розвитку нації на основі глибокого узагальнення її історії. Ідея відтворення Україніки, в т.ч. архівної, має своє історичне коріння – ще в 20-х рр. ХХ ст. подібна програма була започаткована Археографічною комісією ВУАН під керівництвом М.С. Грушевського. Але втілення її в життя почалося лише з кінця ХХ ст., коли на I Конгресі Міжнародної асоціації українців у 1990 р. було порушено питання про повну реєстрацію даних з архівної та рукописної Україніки. В історичному рішенні Конгресу наголошувалося на необхідності державної підтримки програм та проектів інституцій, що займалися опрацюванням документальної спадщини.

Активізації розпочатої Археографічною Комісією науково-дослідної роботи сприяла Постанова Президії АН України «Про стан і перспективи археографічної роботи в республіці, завдання Археографічної Комісії АН України», яка інтегрувала зусилля ІУА, ГАУ та зарубіжних українознавчих центрів щодо виявлення та реєстрації історико-культурних джерел з архівосховищ України та поза її межами.

Стратегія реалізації концептуальних засад Україніки стала одним з головних завдань ІУА, що знайшло своє відображення у проекті Програми «Писемна Україніка» [24, с. 16], яка була ініційована ГАУ, ІУА, НБУВ. Перший варіант проекту був розісланий фахівцям, архівістам та науковим інституціям з метою отримати пропозиції та зауваження для подальшого обговорення на міжвідомчій нараді. Але, ще до наради, до проекту були внесені корективи, відповідно до яких була змінена його назва – «Архівна та рукописна Україніка в архівах, музеях та рукописних відділах бібліотек України, Росії, інших республік, зарубіжжя». Після затвердження Програма отримала нову назву «Архівна та рукописна Україніка».

Проект заклав головні наукові та організаційні напрямки створення національного банку даних. Було створено науково-практичну базу процесів інформатизації архівної галузі і на наступні роки. Для удосконалення Програми створили робочі групи з проблем: а) формування національного зведеного комп'ютерного банку даних «Архівна Україніка» (ІУА, ГАУ, НБУВ); б) створення національного зведеного комп'ютерного банку даних «Український кодекс» (НБУВ, ЛНБС, Інститут суспільних наук АН України).

Суттєво доопрацьований проект програми «Архівна та рукописна Україніка» остаточно був затверджений на спільному засіданні дирекції ІУА та Інституту сходознавства. Він отримав підзаголовок «Програма виявлення, обліку, опису архівних документів і рукописних книг та створення національного банку інформації по документальних джерелах з історії України».

Головне концептуальне питання проекту торкалося самої дефініції «Архівна та рукописна Україніка». Це знайшло своє відображення в матеріалах Програми та конкретизувало вимоги до документів, що відповідали б критеріям їх відбору до банку даних: а) документи, які безпосередньо стосуються усіх сторін життя народів України, зафіксовані на різних носіях та різними мовами; б) створені на теренах України, але не стосуються її історії; в) матеріали так званої зарубіжної Україніки; г) документи, що стосуються осіб, діяльність яких

пов'язана з історією України; д) матеріали про архівні документи та рукописні книги, що зберігаються на терені України та поза її межами [24, с. 51-52].

Треба зазначити, що програма мала на меті концентрацію в єдиній комп'ютерній мережі зведеної інформації та передбачала вирішення таких завдань: а) створення інформаційної системи з обліково-пошуковими функціями, що сприяло б інтелектуалізації доступу до ресурсу Україніка та побудови в подальшому повнотекстових баз даних (ПБД); б) розробку дескриптивних стандартів опису архівного фонду та рукописної книги з урахуванням світового досвіду, що забезпечувало б можливість репрезентації сформованого інформаційного продукту у комунікаційних мережах; г) виведення Програми у ранг державної.

Для реалізації цих широкомасштабних завдань і, перш за все, доопрацювання Програми до вимог статусу «державної» була створена координаційна комісія з фахівців ІУА, ІС, ГАУ, САУ, НБУВ, Мінкультури, Фонду культури, Товариства охорони пам'яток історії та культури України, інститутів НАН України, центральних архівів, музеїв тощо.

Колегія ГАУ розглянула питання про участь архівних установ у реалізації Програми й прийняла рішення увійти до групи її розробників, завдяки чьому центральні державні архіви отримали для апробації зразки опису архівних фондів. Це сприяло формуванню електронного ресурсу, розпочалася автоматизація фондового каталогу.

Доопрацьований в рамках Програми «Архівна та рукописна Україніка» проект був поданий на конкурс до Державного комітету України з питань науки і технологій (ДКНТ) за напрямком 7.1.1 та мав назву «Книжкова та рукописна спадщина України: створення бібліографічного реєстру і системи збереження та загальнодоступності». До нього увійшли вісім проектів, серед яких були такі напрямки: «Архівна та рукописна Україніка. Національна зведена система документальної інформації» та «Реєстр української рукописної книги». Вони мали безпосереднє відношення до виявлення та опрацювання архівних документів і рукописних книг.

Концепція реалізації завдань НАІС базувалася на використанні комп'ютерних технологій: по-перше, формувався електронний ресурс завдяки залученню всіх документів, які мали відношення до «Україніки»; по-друге, завдяки науково-пошуковій функції НАІС забезпечувався інтелектуальний доступ до масиву Україніки; по-третє, система мала виконувати адміністративно-управлінські функції шляхом побудови локальної комунікаційної мережі; по-четверте, для забезпечення сумісності вторинних електронних масивів встановлювався рівень каталогізації (опису) архівних ресурсів. Для НАІС - колективний опис фонду та архівних колекцій (або груп матеріалів, що за обсягом складаються з груп справ). Для окремих архівів рівнем опису було обрано рівень справи чи документу; по-п'яте, реалізація Програми забезпечувалася галузевими нормативно-інструктивними документами, стандартизованими на державному рівні.

Для реалізації цих завдань були створені відповідні структури в ГАУ (міжвідомчий відділ архівної Україніки і НАІС), ІУА (сектор архівної Україніки), УДНДІАСД (інформаційний відділ), Інституті рукопису та Центрі інформаційно-бібліотечних технологій НБУВ.

Реалізація завдань НАІС здійснювалася за двома напрямками: гуманітарний - розробка схеми репрезентації документальної архівної інформації; технічний - створення уніфікованого програмного продукту задля ефективного доступу до масиву Україніки. Перший напрямок забезпечувався шляхом наукового обґрунтування об'єктів каталогізації та окреслення взаємопов'язаних уніфікованих методик описування, розробки єдиних класифікаційних систем, тезаурусу інформаційно-довідкового апарату, впровадження єдиної терміносистеми.

Групою були визначені концептуальні засади опису, що базувалися на існуючому досвіді України, дескриптивних стандартах опису світових архівних установ, структурі внутріархівного ДА, та були логічно пов'язані з диференціацією джерел за рівнем організації інформації: фонди ← комплекс фондів ← справа ← документ.

Вибір об'єкту опису ґрунтувався на обліково-пошукових функціях НАІС, що, на думку Л.А.Дубровіної, здатне було задовольнити як архівістів, так і користувачів архівної інформації. За одиницю опису було вирішено брати не лише облікове сформований фонд, тобто головну облікову одиницю в архівній системі, а й так звану “архівну колекцію”, для чого необхідно було методично виокремити в електронному описі предметно-тематичну спрямованість кожного фонду [35, с.189-209].

Розробка універсального опису за предметно-логічним принципом, який поєднує облікові та наукові функції, тобто інтегрує різні підходи до організації та репрезентації документів, переконав науковців у перспективності застосування археографічного опису [28, с. 276-277]. Виходячи з завдань НАІС як банку даних, що повинен інтегрувати в собі тематичні масиви архівних ресурсів й виконувати обліково-пошукові функції, об'єктом опису було обрано картку фонду. Це дозволяло розкривати зміст, склад, місце збереження, походження кожного фонду, його кількісні характеристики [38, с. 58-64]. Але, оскільки НАІС репрезентувала різні за характеристикою документи (архівний документ, рукописна книга), треба було враховувати відмінності структури кодикологічного та археографічного описів. Тому виникла необхідність розробки моделі опису, яка б спрямовувалася на узагальнення законів фіксації й передачі інформації, незалежно від типу джерел [36, с. 12-20].

Результатом наукової роботи щодо схеми опису для НАІС став проект «структури даних». Схвалена учасниками заходу система дозволяла описувати фонд, групу, справу та документ. Позитивним у такому методі опису була універсальність, яка ґрунтувалася на загальних інформаційних елементах документів, що давало можливість інтегрувати та конвертувати будь-яку інформацію залежно від завдань, окреслених при формуванні інформаційного продукту [68].

Одночасно з Програмою створення НАІС, ДКНТ тією ж постановою затвердив науково-технічну програму за напрямком 8.3.5 «Розробка засобів комплексної автоматизації бібліотек, архівів та музеїв».

Програма вирішувала питання процесів організації документальних даних, збереження та забезпечення доступу до них. На групу покладалися Основними її завданнями були: інтелектуалізація доступу до масиву “Архівна та рукописна Україніка”; формування та підтримка мережі взаємопогоджених БД; створення електронних покажчиків та довідкових видань; статистики звернень до електронного ресурсу (управлінські функції); репрезентація фундаментальної архівної інформації у загальнодержавній інформаційній мережі [68, с. 24].

Згідно з домовленістю між ГАУ та Інститутом програмних систем АН України розпочалася підготовка технічного завдання НАІС з використанням пакету прикладних програм CDS/ISIS, розроблених ЮНЕСКО для бібліотек, архівів та музеїв. На основі структури ЦФК Інститут розробив програмний продукт «Автоматизована інформаційно-пошукова система Головархіву «Фондовий каталог» (АПС-ФК) [44]. Для її наповнення відділом обліку та зберігання НАФ ГАУ були розроблені галузевий покажчик фондів і формат опису, прообразом якого слугувала картка фонду та структура БД на зведені паспорти державних архівів («Паспорт архіву» – PAS). Введення інформації до ППС РФК як основи банку даних «Архівна та рукописна Україніка» передбачалося здійснювати за 26 реквізитами, що відповідали даним картки фонду [45, с. 39-42].

Узагальнення вітчизняних наукових доробків, врахування світового досвіду створення архівних інформаційних систем, реальна автоматизована система у вигляді АПС РФК надавало підстави сподіватися на успішну реалізацію НАІС. Побудова інформаційної системи, її наповнення та підтримка вимагали вирішення, перш за все, організаційно-кадрових та матеріально-фінансових питань. Але припинення Інститутом програмних систем АН України техніко-технологічної підтримки свого програмного продукту після його здачі, викликало певні труднощі щодо формування та експлуатації інформаційного ресурсу Державного архіву Київської області, на базі якого здійснювалася інформатизація ЦФК. Це було пов'язано з відсутністю у штаті програмістів та операторів.

Треба зазначити, що архітектоніка побудови банку даних «Архівна та рукописна Україніка» передбачала інтеграцію інформаційних ресурсів, сформованих установами галузі за тематичним чи обліковим принципом.

В рамках програми «Архівна та рукописна Україніка» між ГАУ, НБУВ, Мінкультури, ІУА та Українським науковим інститутом Гарвардського університету було підписано спільну угоду про створення БД з характеристикою комплексного археографічного довідника верхнього рівня, тобто рівня архівосховища чи установи, які зберігають рукописи та архівні матеріали [30, с. 268]. Практичну реалізацію проекту так званої «АрхеобібліоБази» (АББ) планувалося здійснювати в декілька етапів: 1) 1994 р. - формування даних на узагальнену інформацію рівня архівосховища; 2) 1995 р. – формування скороченого варіанту українського довідника з подальшою репрезентацією його у світовій інформаційній мережі; 3) на останньому етапі передбачалося завершити формування БД інституційного рівня з анотацією про склад, зміст фондів та довідковою бібліографією відповідного архівосховища.

За умовами проекту «АрхеобібліоБази України» його координатором виступала Патриція Кеннеді Грімстед, а базовою платформою накопичення інформації визначалася НБУВ. Централізований збір бібліографічної та археографічної інформації здійснювався за підсумками анкетування [30, с. 260-261].

Передбачалася підготовка англо-російсько-української версії українського файлу БД АББ, що вимагало розробки методики адаптації англо-російської та англо-української версій опису рукописних й архівних сховищ та спільну підтримку БД.

На жаль, проект «АрхеобібліоБаза України» з низки причин не було завершено [29, с. 3-8]. Але неповна англійська версія проекту, яка надавала інформацію по сьомі державних архівах України, репрезентувалася на сайті Українського наукового інституту Гарвардського університету. Зусилля українських архівістів того часу не були витрачені марно – електронна версія

довідника, створеного за схемою АББ, «Архівні установи України» побачила світ у 2000 р. на сайті ДКАУ в рубриці «Архіви в Україні».

Ще один міжнародний проект щодо повернення історико-культурного надбання та формування банку даних створювався на основі кооперації зацікавлених установ. Так званий Бременський проект, дозволив українським учасникам вивчити досвід фахівців ФРН у структуруванні інформації для інформаційно-пошукової системи. Археографічний проект розроблявся в Дослідницькому центрі по Східній Європі Бременського університету й мав назву «Доля скарбів мистецтва, вивезених з СРСР під час Другої світової війни» (Arbeitsstelle “Versbleib der im Zweiten Weltkrieg aus der Sowjetunion verlagerten Kulturgüter”, Forschungsstelle Osteuropa an der Universitat Bremer), скорочено БРГ.

Мета діяльності німецької робочої групи полягала у послідовному виявленні та опрацюванні архівних матеріалів ФРН, США, Росії, Білорусії й України для поповнення БД подокументною ідентифікованою інформацією з питань переміщення вивезених під час окупації зі східних регіонів СРСР бібліотечних, архівних та музейних цінностей. Для української сторони участь у проекті полягала у розробці програмного забезпечення та методики опису об'єктів культури, у тому числі й архівних документів, і формування БД на документи чи їх копії, які підлягають поверненню. Обробка архівних матеріалів, які мали інформацію щодо переміщених документів, згідно проекту проводилася двома шляхами: перший - скануванням, з подальшим введенням інформації до БД; другий – занесення до БД кожного документу за єдиною схемою – «маскою», яка мала реєстраційний характер. Завдяки структурі опису вони детально фіксували базову інформацію про переміщення вивезених матеріалів.

Безпосередній зв'язок НАІС із завданнями реституції культурних цінностей вимагав від розробників враховувати принципи опису архівних масивів як на внутрідержавному, так і на міжнародному рівнях, задля подальшої сумісності інформаційних продуктів. Тому при розробці опису для БД на вивезені документи, які неможливо повернути на Україну, було враховано питання їх реєстрації [81, с. 43-46]. Інноваційні технології сприяли концентрації в

єдиній інформаційній системі розпорошених даних щодо втрачених документів завдяки формуванню електронного реєстру, що в умовах проблематичності їх повернення, забезпечувало доступ до них на рівні опису та каталогу [34, с. 45-47]. В рамках цього проекту були опрацьовані матеріали з фондів ЦДАВО України, ЦДАГО України, Держархівів Дніпропетровської, Київської, Полтавської, Харківської областей тощо.

Для опису цих документів було дещо розширено систему опису розроблену для НАІС, що полягало у внесенні додаткових даних (реєстрації та зазначення місця знаходження документу, його переміщення), шляхом включення нових елементів, так званих додаткових полів, які сприяли ідентифікації об'єкту опису за допоміжними рубриками.

Треба зазначити, що пропозиції, внесені на початку 90-х років ХХ ст., отримали практичну реалізацію при розробці та формуванні «Національного реєстру втрачених та переміщених архівних фондів» [20].

Характерною рисою перших років інформатизації архівних установ є формування БД соціально-правового спрямування, які спрощували пошук інформації щодо слідчих справ, засуджених та реабілітованих, репатрійованих під час війни, розкуркулених та ін. Ці архівні фонди, отримані у спадок від КДБ, потребували прискореного впорядкування, обробки, залучення до соціального та наукового обігу, в тому числі із застосуванням автоматизованих систем.

ЦДАГО України розпочав формування банку даних «Джерела з історії УПА» відповідно до спільної угоди між ІУА, ГАУ та Видавництвом «Літопис УПА» (Торонто, Канада). Мета цього проекту полягала у фронтальному виявленні документів УПА та національно-визвольного руху в Україні у 1940-1950 рр. й введенні їх до наукового обігу. Інтелектуалізація доступу до цих неопублікованих документів вимагала оптимізації інформації щодо наявних архівних матеріалів, а в перспективі – передбачалося застосування гіпертекстового поширення для ознайомлення з віртуальними копіями документів, картографічно-текстовою системою бойових операцій, графічними матеріалами бойових відзнак, нагород УПА та її підрозділів. [80, с. 91-94].

До розробки наукового підґрунтя інноваційних перетворень в архівній галузі підключився УДНДІАСД. В його структурі був створений відділ, діяльність якого орієнтувалася на розробку науково-методичних засад інформатизації архівної справи. На основі проведеного моніторингу та аналізу діяльності архівів щодо вирішення завдань НАІС, відділ розробив «Пропозиції з автоматизації архівної справи» та окреслив етапи їх реалізації, здійснення яких передбачало розробку: стандарту опису архівного документа в комп'ютері; ескізного проекту архівної комп'ютерної системи; програми автоматизації роботи з каталогом; техноробочого проекту архівної комп'ютерної системи; програми автоматизації робіт автономного архіву; програми підтримки роботи в телефонній мережі; програми роботи з нетекстовою інформацією; програми роботи з фондами підприємств на електронних носіях; забезпечення поступового переносу всієї інформації з архівних фондів на електронні носії [61].

Аналіз набутого за період створення НАІС досвіду та опрацювання світових досягнень в інформатизації архівних процесів дав можливість Інституту на початку підготувати проект впровадження автоматизованої інформаційної системи НАФ центрального рівня, який мав назву «Національний архівний фонд України. Центральний рівень». В липні 1996 р. проект отримав рецензії від Центрального науково-конструкторського бюро обчислювальної техніки, Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки та ГАУ. Реалізація проекту передбачала укладання угоди між ГАУ та Центром розвитку та реконструкції економіки при Кабінеті Міністрів України. Процес впровадження галузю комп'ютерних технологій вимагав його концептуального обґрунтування.

Ще на початку 90-х рр. Програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу» окреслила головні завдання у забезпеченні збереження документних масивів людства, у т.ч. й з використанням комп'ютерних технологій.

Рекомендації української сторони щодо практичного вирішення завдань збереження рукописних та архівних фондів були запропоновані на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія збереження національного

культурного надбання. Бібліотеки і архіви”, проведеної під егідою ЮНЕСКО у Києві 16-18 лютого 1995 р. Пропозиції базувалися на концептуальних чинниках комплексу пріоритетних завдань розроблених А.Г.Бровкіним [32, с. 9-11]. В подальшому можливість їх реалізації була обґрунтована держаною програмою, над якою, виходячи з рішень конференції, працювали УДНДІАСД, НБУВ, Мінкультури, Національної парламентської бібліотеки, сільськогосподарської бібліотеки УААН, Науково-технічної бібліотеки України.

Вже в той час гостро постало питання розробки опису документних масивів, без уніфікації якого неможливо було здійснювати побудову інтегрованої галузевої мережі.

Фахівцям галузі для обговорення вперше був запропонований Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G), який надавав можливість адаптувати вітчизняні правила описування до світових завдяки уніфікації доступу до архівної інформації. Цей стандарт спрямовувався на багаторівневе описування за вертикальною ієрархією архівного матеріалу, тобто за дотриманням схеми - від загального до конкретного, релевантності інформації рівню описування, взаємозв'язку описувань з одиницею описування вищого рівня [79, с. 124-131].

Варто зазначити, що процеси інформатизації галузі вимагали оновлення архівознавчої терміносистеми та визначення низки дефініцій, безпосередньо пов'язаних з інноваційними впровадженнями. За ініціативи УДНДІАСД завдання уніфікації фахової термінології опрацьовувалися робочою групою разом з фахівцями ІУА, ГАУ, Інституту історії України НАН України, Інституту рукопису НБУВ, НДІ Росії та Білорусії. Результати цієї діяльності були оприлюднені виданням першого україномовного словника архівознавчих термінів [23]. Вперше до словника були включені терміни із суміжних галузей знань, насамперед з інформатики і документознавства, та нові дефініції, окреслені у нормативно-правовій базі, термінологічних стандартах, словниках.

УДНДІАСД започаткував цикл наукових розробок щодо оптимізації технологічних процесів у діловодстві. Постанова уряду впровадила елементи електронного документообігу на основі уніфікації програмних та технічних

засобів, що створювало умови для обігу документальних масивів установи у локальній інформаційній мережі (реєстраційному банку даних). Виходячи з цього, система збереження архівних документів в організаціях повинна була спиратися на дотримання функцій електронного архіву, який здійснює не лише облік, а й вказує місцезнаходження електронних, паперових і відсканованих документів. Їх збереження в електронному варіанті відкривало принципово нові можливості утворення ДА для повнотекстового пошуку архівних документів.

Тому, наукові пошуки інституту спрямовувалися на уніфікацію методики опрацювання електронних документних потоків в організаціях-фондоутворювачах та масивів цієї документації, отриманої на зберігання архівами [57, с. 4-8]. Результати проведеного УДНДІАСД в рамках наукового дослідження анкетування підтвердили необхідність модернізації методів діловодства. Респонденти-фондоутворювачі звертали увагу на покращення управлінської діяльності завдяки електронному документообігу та необхідність поєднання технологій обробки паперових та електронних документів. Аналіз їх відповідей сприяв активізації наукових розробок Інституту з нормативно-правової та нормативно-методичної підтримки технологій інформатизації на всіх етапах діловодства, побудови локальних мереж установ та, в подальшому, формуванні електронних архівів на базі електронних ресурсів цих установ [42, с. 80-81].

Аналізуючи перші кроки у створенні інформаційно-пошукового апарату архівних установ, можна констатувати, що вони не призвели до вирішення загальних питань інформатизації галузі. Створюючи інформаційні продукти, установи на той час не мали достатньої кількості технічних засобів, сумісних програмних продуктів, фахівців, обізнаних з проблемами використання комп'ютерної техніки, а головне, державної програми інформатизації всіх галузей діяльності суспільства, в т.ч. й архівної.

На цих етапах (I-II) першого періоду інформатизації галузі була розпочата велика науково-теоретична та науково-практична робота щодо вирішення багатьох питань, які безпосередньо торкалися впровадження інноваційних технологій. В цей час діяльність наукових інституцій заклала підвалини

концептуальних чинників трансформації архівних установ, що пов'язується з вирішенням технологічних питань, які виникають при комп'ютеризації традиційних циклів обробки документних масивів, їх збереження та використання. Більша частина наукових доробків цих інституцій була оприлюднена після прийняття Законів України «Про Національну програму інформатизації» та «Про Концепцію Національної програми інформатизації».

2.3 Передумови створення електронного архіву

Перспектива інформатизації архівної галузі полягає у вирішенні двох паралельних завдань, що зумовлюється методикою формування і збереження інформаційних продуктів, аналізом стану застосування інноваційних технологій в галузі та тенденцією розвитку сучасних документопотоків, у т.ч. і створених за допомогою комп'ютерної техніки: 1) формування повнотекстового інформаційного ресурсу ретроспективного напрямку шляхом оцифрування документного масиву НАФ та подальшої репрезентації його в інформаційній мережі. Цей напрямок почав реалізовуватися з комп'ютеризації ДА завдяки участі архівних установ у галузевих програмах та політики ДКАУ, спрямованої на залучення інноваційних технологій. 2) формування повнотекстового інформаційного ресурсу з застосуванням електронного документного масиву фондоутворювачів, що надходить завдяки використанню сучасних методів передачі даних, тобто методом електронного документообігу.

Модернізація системи соціальних комунікацій шляхом створення безконтактних мереж передачі інформації призвела до виокремлення діловодної діяльності в окрему ланку документознавства та управлінського документознавства, що сприяло появі теоретико-фундаментальних досліджень, спрямованих на вивчення інформаційного ресурсу суспільства, соціально-правових аспектів доступу до інформації, перспективи розвитку електронних діловодних комунікацій та їх потоків [43, с. 139-141].

Вплив інформатизації на всі функції організації процесів документотворення, в свою чергу, призвів до формування нового напрямку документознавства – комп'ютерного діловодства. Виходячи з проблем, які виникли з його впровадженням та перспективи формування архівного документного масиву ще на стадії його утворення, УДНДІАСД активізував дослідження з питань документознавства та теорії документообігу в системі інформаційних комунікацій.

Сучасний стан інформаційних технологій в галузі управління, у порівнянні з іншими сферами діяльності суспільства, є досить високим. Теза про неможливість ефективного забезпечення документаційного управління без впровадження електронного документообігу в повному обсязі підтверджується сьогодні. Для автоматизації процесів діловодства на сучасному етапі застосовується блок взаємопов'язаних технологічних процедур, що включає до себе систему управління БД (СУБД), яка забезпечує пошук документів та їх ідентифікацію, аналіз тексту, різноманітні форми вводу інформації та її отримання шляхом впровадження середовища клієнт-сервер, Інтернет-інтранет [83, с. 137-143].

Водночас, як зазначав Г.В. Портнов, виникає необхідність розробки примірнього регламенту організації електронного документообігу та електронного діловодства в центральних органах виконавчої влади, що в подальшому буде використовуватися як базова модель для інших організацій та установ. В цих умовах актуалізується питання відстеження та вивчення відповідності рівня техніко-технологічного забезпечення архівних установ до рівня такого ж забезпечення організацій-фондоутворювачів, які здійснюють електронне діловодство. Для цього протягом квітня-травня 2007 р. ДКАУ спільно з ЦДАВО України здійснив моніторинг щодо визначення стану електронного діловодства в організаціях, документами яких комплектується цей архів. Анкетування показало високий рівень використання технологій електронного діловодства з залученням найновішого технічного обладнання (майже 93% від 44 опитуваних установ), у 37 діють локальні мережі.

Опитування довело, що рівень комп'ютеризації організацій-фондоутворювачів випереджає забезпечення сучасними технічними засобами державні архіви, що може призвести в подальшому до гальмування самого процесу комплектування електронними документами установ галузі. Тому доцільним вбачається створення єдиного центру зберігання електронної документації, про що йшлося на зустрічі представників ДКАУ зі співробітниками Міністерства економіки та питань європейської інтеграції.

Вивчення стану електронного діловодства в установах виконавчої влади переконало у необхідності уніфікації підходів до техніко-технологічного оснащення архівів та забезпечення між ними телекомунікаційного зв'язку.

Законодавче закріплений статус електронного документу та його обіг дає можливість архівним установам отримувати на збереження електронні документальні масиви, які мають сучасні методи підтвердження їх автентичності. Цей процес, згідно нормативних актів, буде забезпечуватися технологією цифрового підпису, яка є процесом криптографічного захисту, що надає документу підтвердження статусу оригіналу. В зв'язку з цим першочерговим є стандартизація алгоритмів реєстрації та правове закріплення за суб'єктами особистого електронного підпису (набору електронних ключів). Втім, забезпечення надійності та захищеності криптографічних систем потребують і від архівних установ застосування відповідного сертифікованого програмного забезпечення.

Система електронного документоутворення та його обігу зобов'язують суб'єктів їх застосування використовувати «послуги посередників» для їх зберігання, якими, згідно існуючого законодавства, є архівні установи України. Тому, законодавча підтримка організації отримання, експертизи, ідентифікації цифрового підпису фондоутворювача та збереження електронних документних масивів сприяє утворенню архівів електронних документів (електронних архівів).

Застосування систем електронного документообігу вимагає активізації процесу уніфікації документоутворення, оптимізації класифікації організаційно-розпорядної документації [53, с. 289-292], стандартизації сучасного діловодства та

ієрархії ділової документації. Ці питання з 2002 р. почала опрацьовувати робоча група УДНДІАСД, що розробляє проект Закону України «Про діловодство» [9, с. 25], в якому окреслені повноваження архівних установ в організації діловодства, порядок затвердження загальнодержавних уніфікованих форм організаційно-розпорядчих документів та встановлені єдині вимоги щодо технологічних процесів комп'ютерного діловодства [3].

Це повинно сприяти формуванню електронного архіву управлінської документації завдяки дотриманню структури Єдиної державної системи діловодства, яка спирається на загальні правила життєвого циклу й електронних документів: від укладання та їх обліку, до електронного формування номенклатури справ, створення пошукового апарату, їх збереження та використання.

Сучасні вимоги до репрезентації архівних ресурсів актуалізують питання вдосконалення класифікації документної інформації. Над її оновленням з 2009 р. працює науково-методична група УДНДІАСД. В умовах використання Інтернет-технологій, її впровадження повинно сприяти інтеграції галузевих ресурсів до національної інформаційної мережі, забезпечити їх ідентифікацію у глобальному просторі завдяки уніфікації описування, що підвищить ефективність їх пошуку та використання [56, с. 8-14].

Впровадження нової політематичної класифікаційної системи викликано необхідністю повного розкриття змісту архівних документів, які утворюються в усіх ланках сучасного суспільного життя. Тому, нормативно закріплена стандартизація електронного документоутворення спільно з новою класифікаційною схемою, повинно гарантувати сумісність параметрів та форматів описування документів у галузі електронного діловодства. Це, в свою чергу, призведе до формування номенклатури справ з електронних документів ще в установах та відповідатиме вимогам їх зберігання в архівах. Треба звернути увагу й на те, що ці масиви документів фактично є сформованими ПБД, тобто тим потоком документів, який не потребує подальшого оцифрування для його

збереження і виступає готовим сегментом інформаційного ресурсу електронного архіву.

На сучасному етапі архівна галузь спрямовує свою діяльність на вирішення завдань Національної програми інформатизації, завдяки участі у розробці загальнодержавного плану впровадження електронного діловодства. З цією метою ДКАУ планує створити підрозділ електронного діловодства, який повинен вирішувати низку завдань, у т.ч. й з розроблення концепції архівного збереження електронних документів [17].

Прикладом подальшої динаміки інформатизації усіх сфер діяльності суспільства і, як наслідок, збільшення електронних документопотоків, є «Програма інформатизації міста Києва на 2005-2009 роки», запропонована для реалізації Київміськрадою [52]. Створення інформаційного ресурсу міста за допомогою максимального використання Інтернет-технологій вимагає активізації процесу формування інтегрованого електронного архівосховища. Водночас програма акцентувала увагу на необхідності застосування комп'ютерних технологій для збереження культурного надбання, створення реєстру мультимедійних електронних паспортів опису пам'яток історії і культури, формування різнопланових тематичних БД та електронного інформаційного бібліотечного ресурсу. Застосування ж технологічних можливостей електронного діловодства забезпечить комплектування архівів документними потоками установ.

Нагромаджений практичний та загальнотеоретичний досвід архівних установ та споріднених інституцій, опрацювання позитивного досвіду світової архівної спільноти щодо впровадження інноваційних технологій та створення інформаційно-пошукових систем дав можливість окреслити коло взаємопов'язаних питань, без комплексного вирішення яких неможливо модернізувати методи репрезентації НАФ у національних та світових інформаційних системах.

Окремо слід охарактеризувати ту науково-практичну роботу, яка провадилася ДКАУ, УДНДІАСД, НБУВ, ІУА та іншими гуманітарними

інституціями щодо поширення інформаційних технологій у галузі. Ініційовані на різних етапах, різноманітні міжвідомчі та міжнародні заходи сприяли підвищенню кваліфікації архівістів, розкриттю досвіду формування інформаційних ресурсів, опрацюванню комп'ютерних архівних технологій.

Так, питання створення БД на вивезені скарби неодноразово розглядалися на форумах, ініційованих інституціями України та міжнародної спільноти: Національний семінар у Чернігові (вересень 1994 р.) Серед першочергових завдань, які розглядалися учасниками цих заходів, були й питання щодо застосування інформаційних технологій у створенні зведених масивів інформації для відображення матеріалів на переміщені архівні скарби.

16-18 лютого 1995 р. під егідою ЮНЕСКО у Києві відбулася Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія збереження документального національного культурного надбання. Бібліотеки і архіви», на якій були вироблені рекомендації щодо забезпечення захисту письмових колекцій за допомогою комп'ютерної техніки. [28].

Отже, можна констатувати, що багатопланова наукова, організаційна та практична робота на шляху інформатизації архівної галузі є підсумком спільної діяльності архівних та провідних установ документно-інформаційного спрямування, яка включає до себе: а) організаційно-координаційне забезпечення впровадження новітніх технологій; б) наукове опрацювання концептуальних засад інформатизації галузі; в) розробку проектів державних та галузевих програм впровадження інноваційних технологій; г) участь у міжнародних проектах; д) розробку терміносистеми для потреб сучасного архівного будівництва.

Таким чином, можна зробити висновок, що споріднені установи України на чолі з ДКАУ, не зважаючи на брак фінансування та відсутність достатньої кількості спеціалістів, здійснили величезну роботу щодо впровадження та використання телекомунікаційних технологій в усіх сферах архівної справи.

РОЗДІЛ 3 ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИЧНІЙ РОБОТІ АРХІВНИХ УСТАНОВ

3.1 Удосконалення довідкового апарату архівів

Першочерговим важливим елементом будь-якої інформаційної структури є не тільки технологія передачі інформації, а й самі інформаційні ресурси, їх організація та репрезентація. Тому головними засадами організації галузевої інформаційної структури є неперервне наповнення банку даних як ДА нового типу та забезпечення телекомунікаційного доступу до інформації, що в умовах виконання завдань формування Національного реєстру електронних інформаційних ресурсів є пріоритетними питаннями.

На сьогодні доступ до традиційного ДА архівів забезпечується, головним чином, за допомогою комплексу взаємопов'язаних архівних довідників, створених установами на єдиних методичних засадах. За формою передачі інформації традиційний ДА складається з каталогів, картотек, описів, реєстрів, довідників, путівників та покажчиків. Але наявні сучасні традиційні довідкові системи не гарантують повноти розшуку необхідної інформації та гальмують використання інформаційних ресурсів України, що пояснюється відсутністю системи ефективного доступу до архівної інформації [30, с.8].

Для забезпечення інформаційних потреб суспільства сьогодні вже недостатньо використовувати лише інформацію, закладену до традиційних пошукових засобів, на пошук якої відволікається велика кількість співробітників, що, як з огляду на оперативність та вичерпність наданої інформації, так й з економічної точки зору не завжди є виправданим. За зауваженням Н.М.Хрислової, низький рівень організації та використання існуючої традиційної системи вторинних документних ресурсів спонукає архівістів до створення нового типу каталогів із застосуванням інноваційних технологій [82, с. 72-77]. Потрібність у вирішенні цього питання виникає з огляду на необхідність вдосконалення всіх ланок інформаційних засобів в діяльності архівів, розробки нових форм та методів обробки документних масивів, удосконалення складу та структури ДА, методики розробки алгоритму побудови довідників за новими технологіями.

Системі традиційного ДА притаманні принципи централізації, інформативності (охоплення як окремого документу, так і цілісних документних комплексів), вторинності по відношенню до сукупного документального масиву НАФ; ієрархічності (взаємопідпорядкованість та взаємозалежність усіх його елементів), динамічності (внесення кількісних чи якісних змін та доповнень), що в повному обсязі відповідають вимогам ДА, створеному з залученням електронних технологій. Причому при формуванні як електронних, так й традиційних вторинних інформаційних ресурсів, враховуються національні та державні пріоритети. Але головним принципом та великою перевагою модернізованого ДА є оперативність, відсутність меж отримання інформації як в часовому, так і в просторовому полі (при використанні Web-технологій).

Трансформація професійного іміджу архівної установи, від зберігача історико-культурної спадщини до установи комунікаційного середовища міжархівного взаємозв'язку та кооперації, виступає передумовою та головним чинником входження масиву НАФ до інформаційної інфраструктури суспільства.

Практичне впровадження інноваційних технологій при створенні уніфікованого ДА виокремило два напрямки побудови вторинних електронних інформаційних продуктів: 1) створення зведених банків даних архівної інформації рівня фонду, побудованого на описі картки фонду; 2) створення тематичних БД з використанням опису документів та справ, який розроблявся окремо до кожної БД та відповідав її призначенню.

Модернізація ДА відкриває перед установами перспективу створення електронних масивів як складових сегментів для формування інформаційних систем. Тому ключова позиція в її розробці спирається на організацію кооперативної системи, яка складалася з комплексу електронних ресурсів окремих архівних установ, тобто БД, сформованих за єдиними правилами ідентифікації документів та доступу до них.

Традиційно діяльність архівних установ охоплює відбір, експертизу, опис, збереження та репрезентацію документів й вторинних інформаційних продуктів на них. Але в сучасних умовах глобалізації на перше місце виходить формування

галузевого інформаційного середовища та забезпечення віддаленого доступу до інформації шляхом інтелектуалізації послуг, які забезпечуються електронними технологіями.

Пошук інформації в електронному ДА здійснюється на основі використання технологічних можливостей інформаційно-пошукової системи, структура якої будується в процесі зміни та створенні нового образу для конкретного інформаційного елементу, що здійснюється за уніфікованими для всієї системи правилами. Ці нові образи документів є засобом пошуку у документно-інформаційних масивах, де процес перетворення є індексуванням, а створені ним образи – пошуковими образами документів, що створюються за допомогою формалізованих (штучних) інформаційно-пошукових мов.

Головними вимогами до інформаційно-пошукових мов виступають уніфікація, можливість корекції, доповнень, зручність доступу до інформації.

Найбільш інформативним документом, є Концепція комп'ютеризації архівної справи [37, с. 6-17]. Електронний ДА успадковує принципи побудови традиційних довідників та підрозділяється за рівнем опису документів, репрезентованих в пошуковому засобі: на загальнодержавний, загальносистемний та внутріархівний.

До загальнодержавної обліково-пошукової інформаційної системи належить НАІС «Архівна та рукописна Україніка», формування якої планувалося провести за описом групового рівня, тобто вона повинна мати пофондовий рівень подання інформації, а всередині фондів - за певною систематизованою групою документів. Перевага цієї системи полягає в можливості отримання інформації як облікового характеру, так і за тематичним запитом.

Загальносистемний галузевий централізований рівень має міжархівна інформаційна система «Фондовий каталог», яка базується на обліковій інформації рівня картки фонду, що відповідає традиційним реквізітам закладеної до неї інформації. Цей тип електронного архівного довідника містить переважно службову інформацію та дозволяє отримувати відомості по кожному архіву,

фонду (номер, категорія, тип), предметно-тематичній ознаці, географічній назві та прізвищу.

БД, що створювалися для задоволення конкретного попиту користувачів з актуальних соціальних, політичних та правових питань, мають характер внутріархівних інформаційних баз даних. Рівень опису в них розробляється відповідно до завдань, окреслених при їх формуванні. Разом з тим, в основу інформаційного продукту, який створювався за запитами, покладалася функція предметно-тематичного довідника з міжфондовим чи внутрішньофондовим подокументним рівнем опису.

До внутрішньоархівних відносяться й БД, створення яких було викликано службовою функцією управління інформацією.

Перспективним напрямком є створення БД з поєднанням пошукових та видавничих функцій, що дозволяло періодично редагувати інформацію і, таким чином, забезпечувати її постійне оновлення у кожному наступному перевиданні. Так, наприклад, міжнародний проект «АрхеобібліоБаза» теж мав за мету створення БД з подальшим внесенням інформації до друкованого видання. Створений за її схемою електронний довідник «Архіви в Україні», репрезентований на Web-сайті ДКАУ, дає можливість оновлювати внесену до нього інформацію [22].

До цього ж типу можна віднести і БД, що були сформовані за фронтальним тематичним виявленням документів з архівних фондів України на виконання науково-публікаційного процесу. Зібраний подокументний матеріал був покладений в основу БД «Джерела з історії УПА», на базі якої вийшли друком декілька покажчиків з означеної тематики [25, с. 144-147].

Процес інтеграції інформаційних продуктів дозволяє реалізувати, власне, головну ідею НАІС щодо створення банку даних шляхом вдосконалення традиційного ДА архівів завдяки залученню функціональних можливостей інноваційних технологій. Це поліпшує організацію облікових операцій, внесення до описів змін, збереження інформації, закладеної до традиційного ДА та дозволяє здійснювати ефективний контроль за станом та рухом документів НАФ.

Але головною метою є використання пошукових функцій електронних систем, що розширює можливості пошуку інформації за різними характеристиками.

Формування багатофункціонального електронного інформаційно-пошукового апарату, який складається з ієрархічної системи раніше створених вторинних документних масивів, здійснюється завдяки технологічному процесу ретроконверсії традиційних архівних довідників та конвертації до єдиної програмної платформи раніше створених БД. Ці методи теж базуються на впровадженні уніфікованих правил опису документів, окресленні меж ретроконверсії першочергових масивів інформації, актуалізації цього інформаційного ресурсу в мережах світового рівня. Завдяки цьому, зведені каталоги підвищують свою оперативність та сприяють задоволенню потреб суспільства в різноплановій архівній інформації.

ДА архівних установ як сукупний впорядкований масив вторинних документів з впровадженням інноваційних технологій зазнав докорінних змін, а вирішення проблеми інтелектуалізації доступу до нього неможливо без процесу трансформації, що охоплює комплекс питань з інформатизації документних масивів, при якому забезпечується доступ не тільки до цілісних документних комплексів, а й до окремого документу.

3.2 Організаційні засади формування електронної версії Центрального фондового каталогу

Початковий етап створення інтегрованої системи ДА архівних документальних ресурсів був обумовлений програмним завданням НАІС «Архівна та рукописна Україніка», що, насамперед, передбачало організацію державного обліку усієї сукупності НАФ. Реалізація цього завдання виявилася не легким з ряду об'єктивних причин, що обумовило в подальшому здійснення кількох підходів до автоматизації ЦФК, концепція автоматизації якого базувалася на визначенні його облікових та науково-довідкових функцій, методичних засадах централізованого обліку документів.

Перший проект створення Автоматизованої інформаційно-пошукової системи (АПС) ГАУ «Фондовий каталог» здійснив Інститут програмних систем НАН України у 1993 р. на базі найбільш поширеного пакету прикладних програм – CDS/ISIS. Ця програмна платформа є спеціальною розробкою ЮНЕСКО з автоматизації архівів, бібліотек, музеїв, для та використовується майже у 100 країнах. Вона дозволяє забезпечити як введення інформації, її редагування, так і пошук за номером, категорією, типом фонду, тематичним та географічним тезаурусом. Її галузевий значно спрощує доступ до даних.

Відповідно до технічних завдань програми, відділ обліку та зберігання НАФ ГАУ на основі традиційної картки фонду розробив схему опису інформації та галузевий покажчик фондів. Формат вводу інформації, як вже було зазначено, відповідав даним стандартної картки фонду. Він містив такі реквізити: країна, архівосховище, його назва, відомча підпорядкованість, номер та назва фонду чи колекції, категорія, тип фонду (за галузевим покажчиком), крайні дати фондоутворювача, обсяг фонду, неописані справи, замікрофільмовані справи, секретні справи, передані фонди з архіву, приєднані до інших фондів, об'єднані фонди, склад документів і роки, втрачені фонди, відомості про особові фонди, фонди здані в утіль, мова документів, обмеження доступу до фондів, номер опису, кількість справ в опису, додаткова інформація.

Аналіз організаційних заходів щодо автоматизації ЦФК, яка здійснювалася на базі Державного архіву Київської області (1992-1994 рр.), виявив як позитивні, так і негативні наслідки її запровадження. Формування цієї БД передбачало у перспективі створення банку даних міжархівної інформації на інформаційно-пошуковій системі ГАУ. Йому відводилися функції опрацювання ретроспективної інформації про склад та зміст документів НАФ, що в повному обсязі відповідало завданням створення загальногалузевої інформаційної системи. Значення електронної версії ЦФК, як вищої ланки системи обліку документів, виходило в деякій мірі за рамки лише сфери обліку, хоча програма розроблялася, головним чином, за цими завданнями [44, с. 117-121]. Але можливість використовувати інформацію за предметно-тематичним пошуком, що повинно було

забезпечуватися наявністю в схемі опису тематичних анотацій, при розробці в повному обсязі враховано не було. Система не мала науково-пошукових функцій, незважаючи на задекларовані принципи, тому що була націлена, перш за все, на внутрішні потреби ГАУ [30, с. 254].

Перші спроби модернізації ДА здійснювалися в умовах нестачі технічних засобів, низького професійного фаху архівістів, що мало негативні наслідки щодо відбору програмних продуктів для побудови ІПС, та відсутності уніфікованих методик інноваційних запроваджень.

Аналіз першого методичного та практичного досвіду створення ІПС надав можливість визначити основні чинники побудови архівної інформаційної системи, необхідною умовою формування якої є технологія інтеграційного ДА, що дозволяє створювати галузевий ресурс та передбачає комплекс дій для забезпечення доступу до інформації на базі використання інноваційних технологій. Ці дії окреслюються такими завданнями: а) запровадження логічної міжархівної мережі; б) гармонізація правил взаємодії установ при формуванні та використанні спільного електронного ресурсу (ІС ЦФК); в) застосування уніфікованого формату опису документних масивів в електронній системі та організація доступу до них.

Другий етап формування електронної версії ЦФК спирався вже на Концепцію комп'ютеризації галузі та вагому правову базу, основу якої склав Закон України «Про Національну програму інформатизації» та інші державні акти, спрямовані на вдосконалення організації діяльності та стимулювання інноваційних запроваджень й в архівних установах [6; 11; 14, с. 2]. Основною тенденцією процесу інформатизації знов виступала актуалізація дій, спрямованих на розробку та формування обліково-пошукових систем, які є взаємопов'язаним комплексом технічних, інформаційних та лінгвістичних засобів, що забезпечують облік, обробку, збереження та надання потрібної інформації.

Практичне втілення другого етапу створення Інформаційної системи «Центральний фондний каталог» символічно розпочалося з листа Колегії ДКАУ щодо апробації версії програми «Архівні фонди України», яка мала за мету

накопичення інформації в електронній версії ЦФК, тобто створення інтегрованого інформаційного масиву на основі злиття сегментів фондів БД окремих архівів. Зведена інформація рівня ЦФК повинна була забезпечуватися функціями корпоративного електронного продукту, що складається зі сформованої установами адресно-довідкової інформації про наявність певного документного масиву в архіві-фондоутримувачі. Корпоративним електронним продуктом у даному випадку виступає єдиний формат опису, покажчики галузевої підпорядкованості та кодів фондоутримувачів, підтримка функціонування яких передбачалася в інтерактивному режимі.

Таким електронним продуктом на початковому етапі створення галузевої інформаційної системи був програмний продукт «Архівні фонди України», для якого формувався масив інформації (в кожній окремій архівній установі) на основі опису «Аркушу фондів» із залученням додаткових даних зі справ, описів фондів тощо. Ця програма дозволяє залучати до інформаційної системи і раніше створені БД. Їх імпортування та конвертація, як окремих сегментів до базового електронного ресурсу – ЦФК, є першим кроком установ галузі по реалізації пропозицій, включених у проект «Державної програми розвитку мережі Інтернет в Україні», завдяки створенню зведеного електронного довідника шляхом уніфікованого архівного описування. Схема побудови інтегрованого інформаційного ресурсу полягала у виконанні завдань, закладених у програмних продуктах, що мали таку архітектуру взаємозв'язку: «Архівні установи України» ← «Архівні фонди України» ← «Аркуш фонду» ← «Анотований реєстр описів фондів державних архівів».

3.3 Модернізація архівних установ на основі інноваційних технологій

Треба зазначити, що концепція побудови ІПС ЦФК передбачала конвертацію раніше створених БД, яке здійснювалося частіше на неузгодженому з центром програмному забезпеченні та з використанням неуніфікованого формату подання інформації, що в результаті призвело до несумісності сформованих

інформаційних продуктів. Це, в свою чергу, звужує можливості отримання інформації при формуванні єдиного архівного інформаційного простору. Але, незважаючи на ці недоліки, «стихийний період» мав й свої позитивні наслідки: були перевірені різні варіанти побудови ДА, зроблені кроки до оволодіння незвичною для архівістів технікою, сформувався бачення необхідності уніфікації засад розробки та впровадження інформаційно-пошукових систем [45, с. 37-47].

Створення у 1991 р. на базі колишнього Архіву ЦК КПУ Центрального державного архіву громадських об'єднань визначило профіль його комплектування та головні завдання, що полягали у вирішенні питань інтеграції установи до державної архівної системи. Документальна база архіву була сформована на унікальному ресурсі, більшість документів якого знаходилася на таємному зберіганні. Тільки з отриманням Україною суверенітету вони вперше були відкриті для дослідження. Згідно Указу Президії Верховної Ради України [16, с. 6] Постанови Кабміну України № 290 від 25.10.1991 р. архів отримав понад 34.000 архівно-слідчих справ репресованих по м. Києву та Київській області. Великий правовий, політичний та дослідницький інтерес в суспільстві до цих документів вимагав від архівістів здійснити комплекс робіт, пов'язаних з їх обробкою та створенням ефективної пошукової системи.

З травня 1993 р. розпочалося формування ІПС, яка невдовзі почала функціонувати як БД на справи репресованих, що надійшли з архіву СБУ. Великий обсяг робіт щодо визначення параметрів вводу інформації був обумовлений складною структурою слідчих справ, коли за матеріалами однієї справи проходила значна кількість людей, що створювало додаткові труднощі у формалізації інформації для БД. Тому в результаті аналізу справ репресованих, був обраний формат подокументного опису та виділені такі реквізити: параметри обліку та зберігання (№ фонду, опису, справи); параметри однозначної ідентифікації (прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження); дані, потрібні для одержання стандартної довідки за запитом (склад сім'ї, майнове становище, особисті документи, подальша доля); параметри формування кримінальної справи (коли та ким проведено арешт; коли, ким та за якою статтею винесено вирок; коли

та ким проведена реабілітація); додаткові відомості для більш поглибленого аналізу (національність, місце роботи, посада, соціальний статус) тощо.

При створенні БД Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва (ЦДАМЛМ) була врахована необхідність повного розкриття унікальних фондів установи, яка поєднує функції трьох споріднених організацій – архіву, музею та бібліотеки, що і відбилося на структурі та змістовній насиченості її фондів. Вони формуються документами особового походження, фондами творчих спілок та організацій, та охоплюють галузі літературознавства, театрознавства, естрадно-циркових жанрів, кінознавства, музикознавства, мистецтвознавства, видавничої діяльності і книгознавства, що обумовлює його виняткову роль серед установ такого профілю в Україні.

Завдяки спільній угоді з Інститутом програмних систем НАН України щодо розробки та впровадження АПС локального типу було розроблено програмне забезпечення на базі пакету прикладних програм CDS/ISIS Мікро версія 3.0. Це дало можливість на першому етапі створення ІПС сформувати БД з особових фондів – «Архівні фонди» (AR), постійна підтримка якої здійснювалася вже штатним програмістом, що, за спостереженням співробітників архіву, було економічно вигіднішим ніж укладання угод з сторонніми організаціями. Сформований інформаційний масив має функції адміністративного контролю фондового рівня, тому джерелом інформації для її наповнення слугували описи фондів особового походження, які включали вхідні дані: прізвище та ініціали, назву фонду, № фонду, категорію, кількість описів та одиниць зберігання за описами, крайні дати документів в кожному описі, кількість одиниць зберігання, документів фонду, документів у проміжному сховищі, види документів, місце їх збереження тощо. Якщо певна особа не була фондоутворювачем, а лише згадувалася у документах, то вихідні дані подавалися за скороченою схемою: прізвище, ініціали, інформація про документи та місце знаходження.

На другому етапі створення ІПС співробітники архіву-музею спроектували та впровадили БД на фондоутворювача – «Установи» (UST), яка вміщує інформацію щодо фондів творчих спілок, видавництв, редакцій періодичних

видань, театрів, кіностудій, документи яких зберігаються в архівах цих установ. Цей інформаційний блок охоплює дані щодо 133 установ, вхідні параметри якого містять відомості про установу, кількість зареєстрованих в ній описів, інформацію про описи, які знаходяться на державному та відомчому зберіганні, чисельність штатних працівників конкретної установи, умови зберігання документів та інформація про наявність нормативної документації [57, с. 55-58].

Вдосконалення ДА Центрального державного історичного архіву України у м. Києві (ЦДІАК України) здійснювалося шляхом створення тематичної БД за метричними книгами Київського рабинату, яка містила відомості щодо народжених у періоди 1878-1905 та 1912-1914 рр., та надавала інформацію за такими параметрами: прізвище, ім'я та по-батькові, дата та місце народження, ім'я матері, місце прописки.

Існують також інформаційні продукти, що були створені на базі архівних документів, але без участі самих архівних установ. Так, у 1997 р. Вінницька обласна редакційна колегія серії книг «Реабілітовані історією» сформувала БД, яка охоплювала інформацію на реабілітованих громадян (33 тис. осіб). При її створенні враховувалися можливості використання комп'ютерних технологій для видавничої діяльності, здійснення статистичної обробки інформації, закладеної до архівно-слідчих справ ДПУ-НКВС-КДБ та задоволення підвищеного дослідницького попиту. Як зазначали розробники, обрана програмна платформа надала можливість конвертувати ресурс БД до інших інформаційних масивів. Але її основний недолік полягав у дотриманні розробниками запропонованого Всеукраїнською редакційною колегією уніфікованого переліку параметрів введення інформації, що призвело до втрати так званих «нетипових даних», наприклад, прізвища слідчого та подальшу долю реабілітованих громадян. Тому вже на стадії впровадження передбачалося вдосконалення БД в процесі використання [25, с. 143-144].

За аналогічною тематикою створювалися БД у Держархіві Дніпропетровської області. У 1997 р. для виконання запитів щодо розкуркулених та висланих селян області була створена БД, яка надавала такі відомості:

прізвище, ім'я та по-батькові особи, дати життя, посада, склад родини, міра покарання, пошукові дати. В 2001 р. за цією ж структурою була сформована БД за справами репресованих громадян, що надійшли з обласного відділення СБУ. Її структура забезпечує пошук за прізвищем репресованого, ім'ям, по-батькові, датою народження, особам, які проходили по даній справі, хронологічною інформацією, тощо.

Кінцевою метою роботи, яку проводив Кам'янець-Подільський державний міський архів, було визначено формування електронного ресурсу, що мав би обліковий характер та містив інформацію на фонди, справи та документи архіву. Розроблена для цього програма пропонувала одинадцять ієрархічно пов'язаних між собою полів БД, три з яких надавали інформацію щодо архіву (код та його назву), фонду (код архіву, № фонду, кількість справ, крайні дати), опису (№ фонду, № опису, назва опису та коротка анотація до нього, крайні дати) [48, с. 63-66].

На базі Держархіву Київської області діє БД «РЕП», яка була сформована за документами Київського облвиконкому, та надає інформацію з колекції хронологічних довідок періоду німецько-фашистської окупації районних і сільських управ, що функціонували у роки війни. Програмне забезпечення для неї розробив Інститут програмних систем НАН України на програмній платформі CDS/ISIS, а джерелом інформації для її наповнення був обраний опис справи, що визначило її пошукові реквізити. Але, як відмічали упорядники бази, недоліком її електронного опису було зменшення обсягу інформації порівняно з наявними даними у каталозі особового складу.

Дві БД облікового та тематичного характеру діють у Державному архіві Львівської області. Облікова БД «Архів» була сформована на програмі Clipper, що дозволило автоматично корегувати інформацію, здійснювати контроль щодо її дублювання, надавати користувачеві відомості та здійснювати адміністративні функції. Інформація, вміщена до обліково-пошукової БД «Довідник по фондах колишнього архіву Львівського обкому партії» («Партархів»), була зорієнтована

на упорядкування зібраних матеріалів для видання путівника з аналогічною назвою та пошук інформації згідно заданих параметрів.

Інформатизація у Державному архіві Миколаївської області розпочалася у 1995 р. зі створення відділу автоматизованих архівних технологій, діяльність якого була відмічена створенням ПБД за фондами Миколаївського міськвиконкому 1979-1980 рр.. Соціально-правова інформація БД задовольняла попит користувачів завдяки даним на всіх фізичних та юридичних осіб, які були зафіксовані у текстах рішень міськвиконкому, їх номер, дати прийняття, реквізітам установи чи адреси особи та додатковим відомостям, які вводилися до поля «Примітки». Сама система подання тексту документів формувалася окремо за кожний рік, що в деякій мірі спрощує пошук інформації. [70, с. 85-87].

До електронного ДА входить також облікова БД «Архівні фонди державного архіву Миколаївської області», яка інтегрує 10 взаємопов'язаних сегментів, які містять інформацію щодо фонду, історичної та біографічної довідки, наукового описання, фондових включень, незадокументованих періодів, бібліографії з фонду, опису та руху документів.

До перших БД слід віднести й інформаційні продукти Державного архіву Харківської області, що містять відомості на людей, вивезених під час Другої світової війни до Німеччини на примусові роботи (1941-1943 рр.), створення якого було розпочате установою у вересні 1991 р. До системи, програмне забезпечення якої за умовами угоди розробляло мале підприємство на програмній платформі CLIPPER, було внесено 92.000 прізвищ та додаткові реквізити: ім'я та по-батькові, рік народження, місце вивезення, місце прибуття та № справи. Запроваджена програма має як пошукові, так і адміністративні функції, що дає можливість використовувати облікову інформацію при складанні статистичних відомостей та звітів.

Дві БД, створені для задоволення соціально-правових запитів користувачів, є у Держархіві Херсонської області: на базі матеріалів справ «Репресованих» та вивезених до Німеччини. Перша БД була сформована у листопаді 1995 р. за описами архівно-слідчих справ 1920-1930 рр. Формування

іншої, яка має назву «Вигнані до Німеччини», було закінчено у вересні 1995 року. До неї включена інформація за списками сільрад Херсонської області, які були надані районній, міській і обласній комісії по розслідуванню злочинів німецько-фашистських загарбників щодо репатрійованих чи вивезених осіб. Списки доповнювалися інформацією з фільтраційних справ. Ці документи єдине джерело підтвердження факту вивезення конкретної особи на примусову працю до Німеччини.

Після 2000 р. була створена Адміністративно-управлінська БД «Джерела комплектування державного архіву Херсонської області», яка містить дані, що відповідають одиниці введення інформації за формою картки обліку роботи з установами, що сприяє полегшенню роботи з фондоутворювачами завдяки оперативності отримання інформації.

В Держархіві Чернігівської області у 1999 р. була сформована БД, до якої внесені відомості за кримінальними справами репресованих, що надійшли з фондів обласного Управління СБУ. Пошук інформації про осіб забезпечується за допомогою таких даних: прізвище, ім'я, по-батькові, крайні дати справи, місце знаходження справи. З 2000 р. почала формуватися генеалогічна БД за кліровими відомостями, сповідними та метричними книгами Чернігівської області. Введена інформація охоплює періоди до 1875 р., з 1875 по 1923 рр. й частково 1930 р., та містить відомості географічного та особового характеру: населеного пункту, дати документу, назви церкви, віросповідання особи, виду документу, його місцезнаходження.

Сьогодні до такої традиційної функції установ галузі як збереження історичного надбання народу, додаються функції інформаційних центрів ретроспективної інформації, що забезпечують доступ до національних документних ресурсів. Це змінює внутріархівні традиційні технології, форми обслуговування користувачів та характер взаємодії установ. Серед них головне місце займають Інтернет-технології, впровадження яких передбачає застосування оптимального апаратно-програмного комплексу установами галузі, освоєння

інструментальних засобів його використання, створення власних інформаційних сторінок.

Наприкінці 2000 р. ДКАУ репрезентував у глобальній телекомунікаційній мережі офіційний Web-сайт [19; 4] галузі, який є рівноправним сегментом загальнодержавної та світової інформаційної мережі. Його архітектура дозволяє безпосередньо отримувати інформацію з історії, структури галузі, політики ДКАУ щодо розбудови системи архівних установ, реалізації програм та проектів, спрямованих на перспективу, а також з головних напрямків діяльності галузі щодо впровадження інноваційних процесів. Сайт репрезентує законодавчу та нормативно-правову базу, комплекс документів якої представлений наказами ДКАУ та рішеннями Колегії, які на основі загальнодержавних нормативних актів регламентують діяльність галузі, забезпечують нормативно-методичну базу запровадження сучасних технологій та залучають установи до створення мережевого інформаційного архівного середовища.

Ядром сайту є інформація рубрики «Архіви в Україні», що має характеристику електронного довідника інституційного рівня, вузли доступу до якої репрезентують регіональні архівні мережі, через які, у перспективі, користувач зможе отримувати необхідну інформацію щодо документних ресурсів конкретної установи. Вже зараз користувач має змогу з сайту ДКАУ, використовуючи технології e-mail, спілкуватися з потрібною архівною установою.

Гіпертекстове посилання має і рубрика «Галузеві програми», яка допомагає розкрити мету, головні напрямки реалізації, етапи запровадження загальнодержавних та загальногалузевих програм та проектів. Серед них провідне місце займають матеріали, спрямовані на успішне виконання завдань, що постали перед установами у сфері впровадження інноваційних технологій. Ця ж рубрика представляє ретроспективу реалізації першої державної програми, спрямованої на створення НАІС «Архівна та рукописна Україніка» (1991-1996 рр.). Вона розкриває історію, формування інформаційної системи та її концептуальні засади, етапи реалізації завдань та кінцеві результати.

Досить повно представлена інформація електронного ДА архівних установ України, зокрема, умови і правила доступу до діючих БД, їх назви, обсяг репрезентованих описів. Рубрика «Бази даних» за своїми характеристиками є МЕТА-базою, тобто, інформаційним ресурсом, що охоплює зведені відомості по всіх існуючих в галузі електронних документах вторинного рівня. Вона репрезентує інформацію про зміст та кількісний склад тематичних й облікових БД інформаційної системи окремого архіву. Функціонально Мета-база надає інформацію щодо усіх типів вторинного архівного інформаційного ресурсу, що в умовах застосування інноваційних технологій та формування електронного інформаційного продукту є актуальним та перспективним для забезпечення належного доступу до НАФ.

Організаційне управління сайтом здійснюється співробітниками Центру інформаційних технологій ДКАУ, але інформацію для його наповнення готують усі підрозділи комітету та УДНДІАСД, завдяки кооперації організаційних та теоретико-методичних зусиль. Серед перспективних напрямків розвитку сайту на рівні репрезентації інформаційних ресурсів галузі виступають прямі зв'язки з науковцями, державними та громадськими організаціями як вітчизняними, так й зарубіжними.

Майже всі сторінки сайту мають гіпертекстове поширення, що гарантує наукове та інформаційне майбутнє створеного ресурсу та дає можливість розширити інформаційні межі репрезентованого масиву. Створений сайт має досить вдалий інтерфейс, який надає інформацію, розраховану на задоволення різноманітного попиту: мережа архівних установ, історія її формування, новини галузі, наукове життя та заходи, міжнародні зв'язки, реалізація запроваджених програм та перспективна розробка пілотних і довгострокових проектів розвитку галузі, науково-видавнича діяльність установ. Функції онлайн-ої служби поширюються і на забезпечення доступу за багаточисельними інформаційними посиланнями на інші сайти, які репрезентують світові, вітчизняні архівні та наукові установи, бібліотеки, споріднені організації, що переймаються спільною проблематикою організації діяльності установ на сучасному етапі.

Підвищення пошукового потенціалу галузевої мережі спирається на забезпечення віддаленого доступу до Web-ресурсів окремих архівних установ, схема яких вже представлена на сайті ДКАУ. Технологічні можливості офіційного порталу дозволяють здійснювати взаємозв'язок з окремими архівними установами, які використовують Web-технології, що, в свою чергу, сприяє формуванню галузевого ресурсу шляхом підвищення рівня опрацювання та репрезентації документних масивів.

Серед архівних інформаційних ресурсів України особливе місце займають фонди Національної академії наук України, які були сформовані на базі документного масиву, що утворився в результаті організаційної, дослідницької та управлінської діяльності академічних установ, колекцій та архівів видатних науковців та діячів НАН України. Опрацюванням сукупного фонду Центрального наукового архіву (ЦНА) опікується Інститут архівознавства НБУВ, основними завданнями якого є науково-методичний супровід його функціонування, зберігання, формування ДА та організація доступу до документів архівного фонду НАН та її інституцій.

Серед особових фондів, що зберігаються у НБУВ, чільне місце посідає документальний масив Президента АН – В.І. Вернадського (1918-1920 рр.). [39] На жаль, більшість матеріалів, присвячених видатному вченому, зберігаються за межами України: в Архіві Російської академії наук (РАН), Центральному державному історичному архіві (м. Москва), Держархіві Тамбовської області, Інституті геохімії та аналітичної хімії ім. В.І. Вернадського РАН, меморіальному кабінеті академіка М.Д. Зелінського при Інституті нафтохімічного синтезу РАН. За умов недосяжності для дослідників цих документних масивів, актуалізується процес залучення комп'ютерної техніки для створення інформаційного продукту, якому притаманні функції вторинного документного ресурсу. А технічні можливості гіпертекстових посилань дозволяють репрезентувати самі документи у вигляді ПБД, що й було використано при створенні електронного Архіву В.І. Вернадського. Історія його створення почалася у березні 1999 р., коли інформація, сформована за ініціативи С. Мингалева, була виставлена на сервері Інституту

теоретичної фізики НАН України. В листопаді того ж року електронний Архів змінив адресу на електронну бібліотеку Максима Машкова (Росія). А з березня 2001 р. він вже репрезентується на сайті НБУВ як результат спільного проекту бібліотеки та Комісії НАН України з опрацювання наукової спадщини академіка В.І. Вернадського.

Сайт містить електронні версії праць вченого, його щоденників, листів, бібліографію, біографію, фото-галерею, перелік організацій та фахівців, які займаються дослідженням спадщини видатного вченого, подальшим розвитком його ідей.

Крім Архіву В.І. Вернадського, на сайті в рубриці «Наукова електронна бібліотека України: Українська класика, рукописи, стародруки» репрезентовано раритети, оцифрування яких здійснили фахівці Центру інформаційних технологій спільно з працівниками відділу стародруків та рідкісних видань бібліотеки. Технологія оцифрування гарантує вирішення проблем довгострокового зберігання при необмеженому доступі та використанні цінних фондів. Це підтверджується технологічними можливостями дослідження електронних версій раритетів, які виставлені в глобальній мережі на сайті НБУВ.

Враховуючи великий інтерес дослідників до найбільш багато оформленого українського рукопису, яким є пам'ятка староукраїнської літературної мови й мистецтва – «Пересопницьке Євангеліє» (1556-1561 рр.), було здійснено оцифрування чотирьох з 482 аркушів, що подані в гіпертекстовому поширенні на сайті бібліотеки. Оригінал рукопису, який з 1947 р. зберігається у бібліотеці має вагу 9 кг. 300 гр., писаний пізнім уставом на пергаменті форматом 380 x 240 мм. Проведена практична робота фахівцями НБУВ по використанню технологій оцифрування переконливо свідчить про можливість їх застосування для оцифровки архівних колекцій, цінних документів та пам'яток.

Більш академічний характер має репрезентований на власному сайті електронний Науковий архів Інституту археології НАН України. Потреба створення інформаційного комплексу архівних документів в Інтернеті, які є результатом діяльності Інституту археології та його попередників й охоплюють

понад 200.000 од. зб. за період з 1764-1999 рр., виникла з необхідності задовольнити вимоги дослідників, науковців та широкого кола громадськості. Технологія розкриття тематики фондів, репрезентація звітів археологічних розвідок на терені України, рукописів наукових праць та особових фондів вчених-археологів, виконує традиційні функції: поліпшує пошукову роботу, запобігає пошкодженню традиційного довідкового апарату та, при перспективі створення ПБД, забезпечить збереження усього документного архівного масиву завдяки надання дослідникам доступу до оцифрованих документів. Поособна інформація представлена в пофондовому списку та надає відомості щодо напрямку діяльності особи в археології, дат її життя, особистого внеску та участі у конкретних археологічних розкопках, номеру фонду, одиниці зберігання тощо.

Разом з тим, формування електронного ДА, побудова власних сайтів наближає архівні установи до реалізації завдань формування єдиної архівної повнотекстової інформаційної мережі. Неможливо обійти увагою технологію електронних публікацій, яку почав запроваджувати з 2003 р. ДКАУ шляхом запису інформації на CD, що свідчить про високий рівень інноваційних запроваджень у галузі та розкриває інформативність БД, за масивами яких сформовані ці диски [46, с. 212].

Таким чином, аналізуючи перелічені електронні ресурси, можемо констатувати, що в діяльності архівних установ на перший план виходять проблеми запровадження прямих інформаційних зв'язків як з регіональними, так і з зарубіжними архівними установами, інтеграції вітчизняних архівних ресурсів до глобальної інформаційної мережі, опрацювання методики доступу до світових документних масивів, зокрема Українські, що сприятиме побудові єдиного інформаційного історико-культурного середовища країни.

Отже, підсумовуючи все накопичений досвід інформатизації та окреслюючи перспективу розвитку галузі респонденти пов'язують її, насамперед, з покращенням фінансування. Наповнення комп'ютерного парку, використання уніфікованого програмного продукту, підвищення рівня кваліфікації усіх співробітників установи, залучення високотехнологічного обладнання для

оцифрування та зберігання архівних масивів, фінансова підтримка власних сайтів та їх входження до інтегрованого архівного інформаційного поля з виходом до глобальної мережі, впровадження вітчизняного аналогу Міжнародного стандарту архівного описання – ось основні завдання, які слід вирішити для виведення діяльності вітчизняних архівів на світовий рівень.

ВИСНОВКИ

Процес інформатизації українського суспільства розпочався одночасно з трансформацією діяльності архівних установ завдяки залученню комп'ютерних технологій у процеси опрацювання документальних потоків та масивів, створення на їх базі інформаційних продуктів та репрезентації останніх в телекомунікаційних мережах. Рівень запровадження інноваційних технологій інформатизації галузі визначався станом вітчизняного та світового інформаційного простору, державною політикою щодо стратегії розбудови інформаційного суспільства в Україні та конкретними проектами, розробленими ДКАУ.

На основі проведеного дослідження процесу застосування інноваційних технологій у практичній діяльності архівних установ зроблено наступні висновки:

Теоретична основа бакалаврської роботи складається з комплексу документів, представлених державними актами, нормативними документами, наказами та рішеннями ДКАУ, матеріалами Програм та проектів.

У процесі дослідження була конкретизована періодизація інформатизації галузі. Доцільним вбачається виокремлення двох періодів, кожен з яких, в свою чергу, складається з двох етапів.

Перший період (1991-1998 рр.) характеризує інноваційну діяльність галузі в умовах відсутності державної програми інформатизації.

Другий період (1998-2005 рр.) теж складається з двох етапів (1994-1998 та 1998-2005 рр.) і характеризується ґрунтовними змінами в процесах інформатизації суспільства відповідно до завдань Національної програми інформатизації,

запровадженням електронного документообігу на тлі прийняття відповідних державних актів, що передбачає подальшу модернізацію архівної системи.

Поширення інноваційних технологій сприяло вдосконаленню традиційних процесів в архівних установах. Вони охопили управлінські та організаційні функції галузі, але найбільшого використання набули у підвищенні рівня інформативності ДА шляхом створення електронних вторинних інформаційних продуктів, впровадження Web-технологій.

Аналізуючи електронний ДА, визначено еволюційні зміни у документальних масивах вторинного рівня. Динаміка їх розвитку має комплексний та системний характер, що відповідає принципам створення традиційних типів довідників, каталогів, путівників тощо. Але можливості функцій електронних систем спонукало установи галузі вдосконалювати ДА задля акумуляції інформаційних продуктів в інтегрованому інформаційному середовищі.

Процес інформатизації галузі дозволяє зробити висновок, що, незважаючи на певні недоліки у залученні інноваційних технологій, в Україні створені засади віртуалізації архівних ресурсів. Впровадження телекомунікаційних технологій надає можливість ототожнити сукупний фонд архівних установ як єдиний електронний масив архівної інформації, що сприятиме утворенню електронного чи віртуального архіву та забезпечить інформацією користувачів в віртуальному середовищі.

Відсутність відповідного державного фінансування, незадовільний стан щодо програмних продуктів та технічних засобів на державному ринку, висока вартість послуг провайдерів, невелика кількість чи відсутність сучасної потужної техніки в архівах чинять перешкоди ідеї створення ЕА. Тому перспективи його реального формування є завданням на майбутнє, вирішення якого прямо пов'язане з розв'язанням недоліків сьогодення в архівній галузі.

Інформатизація архівних установ, яка є складовою частиною Національної програми інформатизації, подальших фундаментальних науково-теоретичних та науково-практичних досліджень. Розробка науково-методичного супроводу

інформатизації технологічних процесів передбачає кооперацію зусиль науковців документно-інформаційного напрямку на базі УНДІАСД. З нових позицій повинні розглядатися взаємозв'язки архівів та фондоутворювачів, що вимагає розробки нової концепції отримання, використання та зберігання масивів електронної управлінської документації.

У роботі визначено завдання щодо перспектив інформатизації архівної галузі. Найближча перспектива на сьогодні полягає у реалізації тих завдань, які окреслені стратегією держави щодо формування Національного електронного інформаційного ресурсу. Сучасні технології спрощують створення інформаційних продуктів, які покликані більш повно розкривати зміст архівних фондів та сприяти формуванню єдиного тематичного масиву документів, що розпорошені по різних сховищах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. З оголошення рішення Колегії Держкомархіву від 14.09.2000 р. “Про План дій Державного комітету архівів України на виконання Розпорядження Президента України від 2.09.2000 р. № 273 “Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи”: Наказ ДКАУ від 15 верес. 2000 р. № 50 URL: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php> 2000-50.
2. З оголошення рішення колегії Держкомархіву України від 25 липня 2001 р. “Про створення Інформаційної системи “Центральний фондний каталог”: Наказ ДКАУ від 27 лип. 2001 р. № 61 // Вісник Державного комітету архівів України. 2001. № 2-3 (6-7). С. 91-95.
3. З оголошення рішення колегії Держкомархіву України від 27 листопада 2002 р. Про хід підготовки проекту Закону України “Про загальне діловодство”: Наказ ДКАУ від 27 лист. 2002 р. № 88-а // Вісник Державного комітету архівів України. 2002. № 4 (12). С. 79-80.
4. З оголошення рішення колегії Держкомархіву України від 3 листопада 2000 р. “Про затвердження структури офіційного Web-сайту Держкомархіву України”: Наказ ДКАУ від 3 лист. 2000 р. № 63 // Вісник Державного комітету архівів України. 2000. Вип. 4. С. 18-21.
5. Положення про Державний комітет архівів України: Указ Президента України від 22 берез. 2000 р. № 486/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 12. Ст. 454.

6. Про вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення Президента України та органів державної влади: Указ Президента України від 14.07.2000 р. № 887/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 29. Ст. 1201.

7. Про затвердження Порядку використання комп'ютерних програм в органах виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 верес. 2003 р. № 1433 // Офіційний вісник України. 2003. № 37. Ст. 1989.

8. Про затвердження Програми збереження бібліотечних та архівних фондів на 2000-2005 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 верес. 1999 р. № 1716 // Офіційний вісник України. 1999. № 38. Ст. 1904.

9. Про затвердження складу робочої групи з розроблення законопроекту „Про загальне діловодство”: Наказ ДКАУ від 5 квіт. 2002 р. № 21 // Вісник Державного комітету архівів України. 2002. Вип. 2 (10). С. 25.

10. Про затвердження статуту Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства: Наказ ДКАУ від 25 трав. 2001 р. № 50 // Вісник Державного комітету архівів України. 2001. № 2-3 (6-7). С. 64-69.

11. Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні: Указ Президента України від 31 лип. 2000 р. № 928/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 31. Ст. 1300.

12. Про інформатизацію соціогуманітарних досліджень: Постанова Президії НАН від 10 жовт. 1997 р. № 342. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

13. Про Національний архівний фонд і архівні установи: Закон України від 24 груд. 1993 р. № 3814/ХІІ // Відомості Верховної Ради України. 1994. № 15. Ст. 86.

14. Про невідкладні заходи щодо розвитку архівної справи: Розпорядження Президента України від 2 верес. 2000 р. № 273/2000-рп // Урядовий кур'єр. 2000. № 161. С. 2.

15. Про основні напрями соціальної політики на період до 2004 року: Указ Президента України від 24 трав. 2000 р. № 717/2000 // Офіційний вісник України. 2000. № 21. Ст. 858.

16. Про передачу архівних документів Комітету державної безпеки України до державних архівів республіки: Указ Президії Верховної Ради України від 27.8.1991 р. // Архіви України. 1991. № 5-6. С. 6.

17. Про стан і перспективи впровадження електронного документообігу та створення електронних архівів: Рішення Колегії Державного комітету архівів України від 16 грудня 2003 р. URL: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2003-12-16-desicion>.

18. Про стан та перспективи розвитку інформаційних технологій в Україні: Постанова Президії НАН від 13 квіт. 2001 р. № 102. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

19. Про створення Web-сайту Державного комітету архівів України: Наказ ДКАУ від 20 вересня 2000 р. № 53. URL: <http://www.archives.gov.ua/Law-base/SCAU/index.php?2000-53>.

20. Про створення Міжвідомчої координаційної ради з питань реалізації Програми збереження бібліотечних і архівних фондів на 2000-2005 роки: Наказ Мінкультури і мистецтв України від 10 груд. 1999 р. № 722 // Бібліотечна планета. 2000. № 2. С. 7-8.

21. Про утворення Національної комісії з питань повернення в Україну культурних цінностей: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 груд. 1992 р. № 732 // Збірник Постанов уряду України. 1993. № 1-2. Ст. 29.

22. Архіви України: Архівні установи. Законодавча та нормативна база / Державний комітет архівів України. К., 2003.

23. Архівістика: Термінологічний словник / Авт.-упорядн.: К.Є. Новохатський, К.Т. Селіверстова та ін. К., 1998. 106 с.

24. Архівна та рукописна Україніка: Матеріали розширеної міжвідомчої наради по обговоренню Державної програми „Архівна та рукописна Україніка” / Київ, 17 жовтня 1991 року. К.: ІУА, 1992. 119 с.

25. Архівно-слідчі справи репресованих: науково-методичні аспекти використання: Зб. наук. праць / Ред. кол. Р.Я. Пиріг (голова) та ін. К., 1998. 161 с.

26. Архівознавство: Підручник для студентів вищих навчальних закладів України / Редкол.: Я.С.Калакура (гол.ред.) та ін. К., 1998. 316 с.

27. Архівознавство: Підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України Вид. 2-ге, виправ. і допов. / За загальною ред. Я.С. Калакури та І.Б. Матяш. К.: Видавн. дім „КМ Академія”, 2002. 356 с.

28. Боряк Г. Десять років інформатизації архівної справи в Україні: Проблеми. Здобутки. Перспективи // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий науковий зб. Вип. 5: Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. К., 2002. С. 9-18.

29. Боряк Г. Інформаційна інфраструктура суспільства й ретроспективні документальні ресурси (інтеграційні підходи та археографічна діяльність) // Бібліотечний вісник. 1996. № 4. С.3-8.

30. Боряк Г. Національна архівна спадщина України та Державний реєстр “Археографічна Україніка”: Архівні документальні ресурси та науково-інформаційні системи /НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського та ін. К., 1995. 348 с.

31. Боряк Г.В. Інформатизація архівної справи. URL: http://www.archives.gov.ua/Publicat/Visnyk/v-2000-3_6.php - Загол. з екрану.

32. Бровкин А. Концепція Національної програми збереження документальних фондів України // Бібліотечний вісник. 1995. - № 3. С. 9-11.

33. Грімстед Кеннеди П., Боряк Г. Доля українських культурних цінностей під час другої світової війни: винищення архівів, бібліотек, музеїв. К.: Львів:

Червона калина, 1992. 120 с. В надз.: АН УРСР, Археографічна комісія, Український науковий інститут Гарвардського університету.

34. Дубровина Л., Иванова О. Научное описание рукописных книг в институте Национальной библиотеки Украины им. В.И.Вернадского и создание базы данных «Кодекс» // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий науковий зб. Вип. 5: Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. К., 2002. С. 45-55.

35. Дубровина Л.А. „Архівна та рукописна Україніка”: до проблеми об’єкта археографічного та інформаційного опису в системі НАІС // Рукописна та книжкова спадщина. Українські археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів. К., 1994. Вип. 2. С. 189-209.

36. Дубровина Л.А. Опис рукописних книг: бібліографія, археографія, кодикографія // Бібліотечний вісник. 1993. № 1-2. С.12-23.

37. Дубровина Л.А. Основні положення концепції комп’ютеризації архівної справи // Студії з арх. справи та документознавства. К., 1998. Т. 3. С. 6-17.

38. Дубровина Л.А., Боряк Г.В., Кіржаєв С.М. Національна архівна інформаційна система (НАІС: актуальні проблеми „Архівної та рукописної Українки” і шляхи створення зведеної бази даних на бібліотечні, музейні та архівні колекції, фонди) // Бібліотечний вісник. 1993. № 3-4. С. 58-64.

39. Дубровина Л.А., Зубкова Н.М. Інститут Рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського як архівна установа // Архіви України. 1999. № 1-6. С.13-26.

40. Дубровина Л.А., Степченко О. Концепція національного бібліотечного та архівного фонду „Україніка”: історія становлення і розвитку // Студії з арх. справи та документознавства. К., 1997. Т. 2. С. 13-25.

41. Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD (G): Друге вид. / Схвалено Комітетом з дескриптивних стандартів. Стокгольм, Швеція, 19-22 верес 1999 р. К., 2001. 48 с.

42. Загорецька О. Сучасні проблеми організації діловодства в міністерствах та державних комітетах України // Студії з арх. справи та документознавства. К., 1998. Т. 3. С. 80-81.

43. Загорецька О.М. Теорія діловодства як галузь наукових знань // Студії з арх. справи та документознавства. К., 2002. Т. 8. С. 139-141.

44. Захарченко Т.М. Довідка про стан створення електронного Центрального фондового каталога (ЦФК). URL: <http://www.scarch.kiev.ua/BranchProgs/RishennyaKolegii.ua.html>.

45. Захарченко Т.М. Застосування ЕОМ у роботі Державних архівів України // Архіви України. 1996. № 4-6. С. 37-47.

46. Захарченко Т.М. Нарада з питань обліку документів Національного архівного фонду України // Архіви України. 1997. № 1-6. С. 91-95.

47. Захарченко Т.М. Створення електронних версій фондових каталогів у державних архівах України // Вісник Державного комітету архівів України. 2002. Вип. 2 (10). С. 211-213.

48. Калакура Я., Войцехівська І. Інформатика в системі архівної освіти (з досвіду Київського національного університету імені Тараса Шевченка) // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий науковий зб. Вип. 5: Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. К., 2002. С. 141-146.

49. Качковський О. Автоматизована інформаційно-пошукова система (з досвіду створення) // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий науковий зб. – Вип. 5: Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. К., 2002. С. 63-66.

50. Кисельов І. Про автоматизовану інформаційну систему архіву // Студії з арх. справи та документознавства. К., 1997. Т. 2. С. 29-32.

51. Концепция правовой охраны компьютерных программ в Украине: сентябрь 1998 г. // Интеллектуальная собственность в Украине: правовые основы и практика. Т. 2. К., 1999. С. 460-468.

52. Концепція підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України (проект) / Матяш І., Калакура Я., Лозицький В., Селіверстова К. // Студії з арх. справи та документознавства. К., 1998. Т. 3. С. 17-24.

53. Коршунов О.П. Система документальних комунікацій (СДК) // Вестник МГУКИ. 2003. № 2. С. 121-126.

54. Кузнецова Л. Нормативно-методична база з організації діловодства в установах, підприємствах і організаціях // Студії з арх. справи та документознавства. К., 2002. Т. 8, С. 289-292.

55. Кучмаренко В.А., Яременко Л.М. Архівний фонд Національної Академії Наук України: історія, сучасний стан, зміст і склад документів // Архіви України. 2000. № 1-3. С. 8-15.

56. Ларин М.Л. Проблемы совершенствования документационного обеспечения управления в современных условиях. URL: <http://www.akdi.ru/avt-upr/doc/dokum.htm> - Загол. з екрану.

57. Ларина В.Г. Единый классификатор документной информации – важнейший элемент информатизации архивной отрасли // Отечественные архивы. 2002. № 1. С. 8-14.

58. Лозниця Я. Специфіка формування баз даних автоматизованої інформаційно-пошукової системи ЦДАМЛМ України // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий науковий зб. Вип. 5: Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. К., 2002. С. 55-58.

59. Ляхоцький В. Завдання Українського державного науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства – запобігти втратам архівних документів // Студії з арх. справи та документознавства. К., 2000. Т. 6. С. 10-14.

60. Ляхоцький В. УДНДІАСД: п'ять років наукових досліджень в галузі архіво- та документознавства // Студії з арх. справи та документознавства. К., 1999. Т. 4. С. 18-32.

61. Ляхоцький В., Селіверстова К. Організація архівної справи в Україні: тенденції, шляхи модернізації (до концепції визначення прогностичної моделі архівної системи XXI ст.) // Студії з арх. справи та документознавства. К., 1999. Т.4. С. 33-52.

62. Ляхоцький В.П. УДНДІАСД: з історії підходів до автоматизації й інформатизації архівної галузі України. URL: <http://www.scarch.kiev.ua/Publicat/ua.html> - Загол. з екрану.

63. Матеріали до розробки концепції діяльності Інституту української археографії. До Всеукраїнської наради „Українська археографія сьогодні: проблеми і перспективи”. Київ, 16-18 груд. 1992р. К., 1992. С. 3-5.

64. Матяш И.Б., Кулешов С.Г. Архивная наука и документоведение Украины на современном этапе // Отечественные архивы. 2002. № 6. С. 46-55.

65. Матяш І. Десятиліття діяльності УНДІАСД і розвиток архівної науки в Україні // Студії з арх. справи та документознавства. К., 2004. Т. 12. С. 14-20.

66. Матяш І. Сучасні проблеми архівної освіти в Україні // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий науковий зб. Вип. 5: Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. К., 2002. С. 134-141.

67. Мешков Д.Ю. Електронний документ: обіг, зберігання, використання, законодавчі аспекти. Досвід ФРН (1990-2000) // Архіви України. 2001. № 6. С. 73-87.

68. Національна архівна інформаційна система „Архівна та рукописна Україніка” і комп’ютеризація архівної справи в Україні. Вип. 1. Інформатизація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи: Зб. наук. праць. К., 1996. 308 с.

69. Національна архівна інформаційна система: Структура даних. (Матеріали для обговорення) Розроблено Л.А. Дубровіною, за участю О.В. Соханя. К., 1994. 46 с.

70.Новохатський К., Скрицька Л. Проект Концепції забезпечення національних інтересів України в архівній справі // Студії з арх. справи та документознавства. К., 2002. Т. 8. С. 53-79.

71.Окорокова Л., Левченко Л. Створення страхового фонду на цифрових носіях в Держархіві Миколаївської області (з досвіду роботи) // Студії з арх. справи та документознавства. К., 2000. Т. 6. С. 85-87.

72.Онищенко О., Попроцька В. Основні підсумки наукової діяльності Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського (2001 р.) // Бібліотечний вісник. 2002. № 3. С. 2-15.

73.Організація комп'ютерного діловодства в установах. Програмно-апаратне забезпечення: Методичні рекомендації / ГАУ при Кабінеті Міністрів України; УДНДІАСД, відділ документознавства; Упоряд. А.Л. Маньковський. К., 1998. 25 с.

74.Організація функціонування документаційних інформаційно-пошукових систем / ГАУ при Кабінеті Міністрів України; УДНДІАСД, відділ документознавства; Уклад. С.Г. Кулішов. К., 1998. 26 с.

75.Папакін Г.В. Загальний міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G)та перспективи його впровадження в Україні (на прикладі фамільного фонду Скоропадських ЦДІАК) // Архіви України. 2001. № 4-5. С. 3-24.

76.Про Загальнодержавну програму „Електронна Україна”: Проект Закону України. URL: <http://rada.kiev.ua>.

77.Про Концепцію національної інформаційної безпеки: Проект Закону України. URL: <http://rada.kiev.ua>.

78.Селиверстова Е.Т. Библиотеки и архивы как информационный ресурс общества // Наук. праці НБУВ / Редкол.: О.С.Онищенко (голова) та ін. К., НБУВ, 2000. Вип. 5. С. 19-32.

79. Селіверстова К.Т. До проблеми впровадження у практику ISAD(G)-1994 і адаптації українських методик архівного описування до світових інформаційних систем // Студії з арх. справи та документознавства. 1997. Вип. 2. С. 123-143.

80. Соляник А.А. Документні потоки та масиви: Навч. посібник / Харк. держ. акад. культури. Х.: ХДАК, 2000. С. 112.

81. Сорока Ю.М. Документознавство та його місце в системі історичної науки // Спеціальні галузі історичної науки: Збірник на пошану М.Я.Варшавчика / Редкол.: Я.С.Калакура (гол.ред.) та ін. К., 1999. С. 91-94. (Історія архівної справи: спогади, досвід, джерела. Вип. 2).

82. Хрестоматія з архівознавства: Навч. посіб. для студ іст. спец. вищ. навч. закл. / ДКАУ, УНДІАСД; Наук. ред. І.Б. Матяш; Упоряд.: Г.В.Боряк, І.Б.Матяш, Р.Я.Пиріг. К.: Вид. дім „КМ Академія”, 2003. 408 с.

83. Христова Н. Перспективи розвитку системи каталогів до архівних документів у державних архівах України // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий науковий збірник / Редкол.: Р.Я.Пиріг (відп. ред.) та ін. Вип. I: Архів і особа. К., 1999. С. 72-77.

84. Шурубур А. Забезпечення збереженості документальних фондів у сучасних умовах // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. Вип. 7 / Редкол.: О.С.Онищенко (голова) та ін. К., НБУВ, 2001. С. 50-62.